

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Mekânsal Dinamikler, Kamusal Alan ve Fenomenoloji: Sosyal Altyapının Katılımcı Tasarım Süreçleriyle Entegrasyonu

Spatial Dynamics, Public Sphere, and Phenomenology: The Integration of Social Infrastructure through Participatory Design Processes

 Devran Bengü

İstanbul Arel Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul

ÖZ

Bu makale, kamusal alanı canlandırma potansiyeline sahip mekansal araçların sosyal altyapı çerçevesinde nasıl ele alınabileceğini araştırmaktadır. Sosyal sermaye, mekan duygusu ve kolektif hafıza gibi ölçülebilir dinamiklerin kamusal alan normlarına nasıl bağlanabileceğini ve yerel ihtiyaçlara göre yeni mekansal araçların nasıl geliştirilebileceğini tartışmaktadır. Yerel bilginin mekansal tasarım süreçlerine entegre edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Makale, mekansallık ve kamusal alan arasındaki ilişkiyi inceleyen ve sosyal altyapı araçlarının nasıl yapılandırılması gerektiğini araştıran teorik bir çerçeve sunmaktadır. Fenomenolojik yaklaşımlardan yararlanan çalışma, entegre kent planlama ve mimarlıkta mekansal dinamikler aracılığıyla kamusal alanı canlandırabilen yeni mekansal araçların potansiyelini vurgulayarak tasarım kriterlerini ortaya koymaktadır. Çalışma, tiyatrolar ve diğer sosyo-kültürel tesislerin, mekansal dinamiklere odaklanan katılımcı tasarım yoluyla kamusal alanı canlandıran sosyal altyapı araçları olarak hareket edebileceğini ileri sürmektedir. Sosyal sermaye, mekan duygusu ve kolektif hafıza gibi dinamiklerin bu araçların etkinliğini artırmadaki rolünü vurgulamaktadır. Sonuç olarak çalışma, kamusal alanı güçlendiren yeni mekansal araçlar geliştirme potansiyelini göstermek için mekansal dinamiklere ve fenomenolojik yaklaşımlara odaklanmaktadır. Bu araçlar, kamusal alanın canlılığını ve işlevselliğini iyileştirmek için sosyal altyapı mekanizmaları olarak önerilmektedir. Makale, mimarlık ve kent planlamasında bütünleşik bir yaklaşımın önemini vurgulayarak, daha demokratik ve sürdürülebilir bir toplum için çeşitli ve işlevsel mekansal araçlar yaratma olasılığını göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Fenomenoloji; kamusal alan; katılımcı tasarım; mekansallık; sosyal altyapı.

ABSTRACT

This article explores how spatial tools with the potential to revitalize the public sphere can be examined within the framework of social infrastructure. It discusses how measurable dynamics like social capital, sense of place, and collective memory can be linked to public sphere norms and how new spatial tools can be developed based on local needs. The importance of integrating local knowledge into spatial design processes is emphasized. The article presents a theoretical framework examining the relationship between spatiality and the public sphere, investigating how social infrastructure tools should be structured. Drawing on phenomenological approaches, the study outlines design criteria, emphasizing the potential for new spatial tools that can revitalize the public sphere through spatial dynamics in integrated urban planning and architecture. The study suggests that theaters and other socio-cultural facilities can act as social infrastructure tools, revitalizing the public sphere through participatory design focused on spatial dynamics. It highlights the role of dynamics such as social capital, sense of place, and collective memory in increasing these tools' effectiveness. In conclusion, the study focuses on spatial dynamics and phenomenological approaches to show the potential for developing new spatial tools that strengthen the public sphere. These tools are proposed as social infrastructure mechanisms to improve the vitality and functionality of the public sphere. The article underscores the importance of an integrated approach in architecture and urban planning, demonstrating the possibility of creating diverse and functional spatial tools for a more democratic and sustainable society.

Keywords: Phenomenology; public sphere; participatory design; spatiality; social infrastructure.

Geliş: 05.07.2024 Revizyon: 23.09.2024 Kabul: 03.10.2024
Online: 23.10.2024 Yayınlanma: 31.10.2024
İletişim: Devran Bengü
e-posta: devranbengu@gmail.com

I. Giriş

Mimarlık ve kentsel planlama disiplinlerinde, mekânsallık ve kamusal alan kavramları son yıllarda artan bir akademik ilgi odağı haline gelmiştir. Mekânsal dinamiklerin (sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek) güçlendirilmesinin, kamusal alanların canlılığını artırıp demokratik yapıların sürdürülebilirliğine katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu makale, mekânsallık ve kamusal alan arasındaki ilişkiyi incelemeyi ve sosyal altyapı araçlarının bu bağlamdaki rolünü kuramsal olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel hedefi, kentsel planlama ve mimari tasarım süreçlerinde kamusal alanı canlandırabilecek mekânsal araçların potansiyelini ortaya koymaktır.

Aşağıdaki sorulara teorik bir çerçeve sunularak yanıtlar aranmaktadır:

- Mekânsallık dinamikleri, kamusal alanı nasıl canlandırabilir?
- Sosyal altyapı araçları, kamusal alanı canlandırma potansiyeline sahip midir?
- Sosyal altyapı araçları nasıl geliştirilebilir ve etkin kılınabilir?

Mekânsallık dinamiklerinin toplumsal etkileşimler üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamak için, mekânın sadece fiziksel değil, aynı zamanda deneyimsel bir yapı olarak ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, mekânsal algıyı ve deneyimi anlamının en etkili yollarından biri fenomenolojik yaklaşımlar aracılığıyla mümkündür. Bu çalışma, fenomenolojik bir yaklaşımla sosyal altyapı araçları ve mekânsal dinamiklerin kamusal alan üzerindeki etkileşimini inceleyerek yeni bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi kavramların mimari tasarım süreçlerine entegrasyonu, farklı bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

Fenomenolojik yaklaşımlar, mimarlıkta mekân algısı ve deneyiminin anlaşılmasında uzun süredir önemli bir yöntemdir. Norberg-Schulz (1980) ve Merleau-Ponty (1962), mekânı fiziksel bir çevreden öte, duyuşsal ve duygusal bir bağlamda ele almışlardır. Fenomenolojik yaklaşımlar üzerine yapılan önceki çalışmalar, mimarların mekân tasarımlarında mekânsal deneyimi nasıl şekillendirdiklerini ve sosyal dinamikleri nasıl entegre ettiklerini ortaya koymuştur (Aravot ve Neuman, 2010). Bu çalışmalar, fenomenolojinin mimarlık ve mekânsal tasarımda kullanıcıların mekân algısı ve deneyimini anlama ve tasarım sürecine dâhil etme konusunda önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

Mekânsallık, kamusal alan ve sosyal altyapı kavramları, çağdaş kentsel çalışmaların merkezinde yer almaktadır. Mekânsallık, Harvey (2019a), Lefebvre (1991), Soja (2019) ve Massey (2005) gibi teorisyenler tarafından, toplumsal eşitsizlikler ve güç ilişkilerinin mekânsal yansımaları bağlamında incelenmiştir. Kamusal alan ise, Arendt (2011, 2017), Habermas (2014),

Negt ve Kluge (1993, 2018) ve Fraser (1990) gibi düşünürler tarafından demokratik yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak ele alınmıştır. Son yıllarda, Klinenberg (2018), Latham ve Layton (2019, 2021, 2022) gibi araştırmacılar, sosyal altyapı kavramını ve onun mekânsallıkla olan karmaşık ilişkisini incelemişlerdir. Bu çalışmalar, sosyal altyapı araçlarının kamusal alanın canlılığını ve toplumsal dayanıklılığı artırmadaki potansiyelini vurgulamaktadır. Bu potansiyelden yola çıkarak, bu makale, mekânsallık, kamusal alan ve sosyal altyapı arasındaki karmaşık etkileşimi, bu zengin literatürden yararlanarak incelemiş ve bu etkileşimin kamusal alanın canlandırılmasındaki etkilerini ortaya koymuştur. Bu kapsamda işlev kazanabilecek sosyal altyapı araçlarının tasarımında fenomenolojik yaklaşımlar ve katılımcı süreçlerin rolü vurgulanmaktadır.

Bu çalışma, geleneksel fenomenolojik yaklaşımların ötesine geçerek, bireysel mekânsal deneyimlerin sosyal altyapı araçları aracılığıyla nasıl toplumsal bir bağlamda genişletilebileceğini araştırmaktadır. Sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi mekânsal dinamiklerin, sosyal altyapı araçlarının kamusal alanı canlandırma işlevini nasıl güçlendirebileceği kuramsal olarak ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, fenomenolojik yaklaşımların, mekânsallık dinamikleri ve kamusal alan arasındaki ilişkiyi anlama ve sosyal altyapı araçlarının tasarımına entegre etme potansiyeli tartışılmaktadır.

Literatürde fenomenolojik yaklaşımlar genellikle bireylerin mekân algısı ve deneyimine odaklanırken, bu çalışma mekânsal deneyimlerin toplumsal ve kamusal alanlarla etkileşimini vurgulamaktadır. Özellikle, sosyal altyapı araçlarının bu fenomenolojik deneyimlerle nasıl birleştirilebileceği ve kamusal alanların canlılığını artırmadaki potansiyeli üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmanın özgün katkısı, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi sosyal dinamiklerin fenomenolojik bir bakış açısıyla ele alınarak mekânsal tasarım ve sosyal altyapı araçlarıyla ilişkilendirilmesidir. Bu sayede, kamusal alanların canlılığını ve sürdürülebilirliğini artırmada yeni bir perspektif sunulmaktadır.

Makalenin bu kapsamda öne çıkan pratik faydaları arasında, daha demokratik ve sürdürülebilir kentsel mekânların oluşturulması yer almaktadır. Katılımcı tasarım süreçlerinin teşvik edilmesi ve yerel bilginin mekânsal tasarım süreçlerine entegrasyonu, toplulukların ihtiyaçlarına daha uygun ve kamusal alanları canlandırabilecek çözümler üretilmesine olanak sağlayabilir. Bu doğrultuda, çalışmada, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi mekânsal dinamiklerin sosyal altyapı araçları ile nasıl desteklenebileceği teorik bir temelde incelenmekte ve bu araçların planlama ve tasarım süreçlerinde fenomenolojik yaklaşımlarla nasıl yapılandırılacağı kuramsal bir çerçevede ele alınmaktadır. Katılımcı tasarım yaklaşımlarının ve yerel bilginin mekânsal tasarıma entegrasyonunun önemi vurgulanırken, sosyal altyapı araçlarının mekânsallık kavramı bağlamında farklı dinamiklerle ele alınabileceği ve bu doğrultuda daha detaylı çalışmaların yapılması gerektiği de ifade edilmektedir.

Fenomenolojik yaklaşımları ile tanınan bazı mimarların çalışmalarını, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek ile olan teorik bağlantıları analiz edilerek incelenmiştir. Ingels, De Carlo, Kroll, Ban, Holl, Ito ve Aravena gibi mimarların seçilmiş olma nedeni, bu mimarların fenomenolojik yaklaşımlarının sosyal dinamiklerle güçlü bağlantıları ve kamusal mekân tasarımlarına yaptıkları katkılardır. Fenomenolojik yaklaşımlar üzerinden belirlenen ortak normlar, mekânsallık dinamiklerini güçlendiren mimari tasarım kriterlerini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, fenomenolojik yaklaşımlar, mimarların projelerine yönelik literatür incelemeleri ve bu projeler üzerine yapılmış araştırmalar kapsamında değerlendirilmiştir. Kuramsal analizler, mimarların mekânsal deneyimleri nasıl yorumladıklarını anlamak için önemli bir metodolojik araç olarak kullanılmıştır. Analiz sürecinde, mimarların projelerinde ele aldıkları temel değerler ve yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Bu çalışma, ampirik bir yöntem kullanmamış olup, yalnızca literatür taraması ve kuramsal analiz yöntemleri ile yürütülmüştür.

Metodolojik olarak literatür taraması ve fenomenolojik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi kavramlar üzerine mevcut mimari yaklaşımlar ve projeler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu yaklaşımlar, sosyal altyapı araçlarının planlama ve tasarım süreçlerine nasıl farklı bir bakış açısı kazandırabileceğine dair ipuçları sunmaktadır. Elde edilen kuramsal veriler, sosyal altyapı araçlarının planlama ve tasarım süreçlerinde etkili mimari kriterlerin belirlenmesine yönelik kapsamlı bir teorik çerçeve sağlamaktadır.

Bu makale, kamusal alanın canlılığına ve demokratik gündelik yaşama katkıda bulunan, kentsel planlama ile bütünleşik mimari yaklaşımlar geliştirebilmeyi amaçlayan yeni bir perspektif sunmaktadır.

2. Mekânsallık ve Kamusal Alan: Teorik Temeller ve Sosyal Altyapı

"Mekân sosyolojisi" terimi, sosyal süreçlerin mekân üzerindeki etkilerini ve mekânın toplumsal yapılar üzerindeki rolünü inceleyen bir kavram olarak kullanılsa da, genellikle bağımsız bir disiplin yerine sosyoloji ve coğrafya gibi alanlarda mekânsal analizler için başvurulan bir alt alan olarak kabul edilir. Özellikle Löw (2008) ve Soja (1996) gibi araştırmacılar, mekânın sosyal ilişkilerin bir ürünü olduğu ve sosyal eylemleri yapılandırıcı bir unsur olarak önemli bir rol oynadığını savunmuşlardır. Bu çalışmada kullanılan 'mekân sosyolojisi' terimi de, sosyal süreçlerin mekânsal düzenlemelerle nasıl ilişkili olduğunu inceleyen bu literatüre dayanmaktadır.

Mekân sosyolojisinde ele alınan önemli sorulardan biri, mekânın sosyal süreçlerin bir koşulu veya ürünü mü yoksa sadece sosyal eylemleri yapılandıran bir unsur mu olduğuna

dair sorgulamadır. Mekân; insanlar ve nesnel arasındaki ilişkisel bir kategori olarak anlaşılır. Bu kategori yalnızca sembolik bir boyutu değil, aynı zamanda fiziksel bir boyutu da içerir: 'mekânlar deneyimlenir'. Mekân, sosyal malların¹ ve insanların mekânsal düzenlemelerinden ortaya çıkar; yeni mekânlar, bu düzenlemeleri sentezleyen ve ilişkilendiren performatif eylemlerle yaratılır (Borges ve Takahashi, 2021; Löw, 2008).

Mekânsallık, coğrafya ve sosyoloji disiplinlerinde geniş bir perspektiften ele alınan kapsamlı bir kavramdır. Mekânsallık, yalnızca fiziksel mekânın bir incelemesi olmaktan öte, toplumsal ilişkilerin, güç dinamiklerinin ve ekonomik süreçlerin mekân üzerindeki etkilerini analiz eder. Coğrafyacılar ve sosyologlar mekânsallığı, toplumsal yapıların ve pratiklerin bir ürünü olarak görmüş ve bu bağlamda çeşitli teorik yaklaşımlar geliştirmişlerdir.

Harvey, kentsel mekân konularında yaptığı çalışmalarda, mekânın toplumsal eşitsizliklerin bir yansıması olduğunu savunur. Harvey, mekânın kapitalist birikim süreçleriyle nasıl şekillendiğini analiz ederken, toplumsal ilişkilerin mekânsal dinamikler üzerindeki etkilerini vurgular (Harvey, 2006, 2008, 2012, 2019a, 2019b). Bu süreç, kapitalizmin belirli mekânsal örgütlenme biçimlerini dayatmasına neden olur. Ancak, farklı mekân arayışları, aynı zamanda farklı düşüncelere ve ilerici siyasi eylemlere de yol açabilir. Bu mekânları, eleştirel hareketler ile eleştirel kültürel eylemler bağlamında araştırılması ve geliştirilmesi gereken "umut mekânları" olarak tanımlar (Harvey, 2020). Yeni mekânlar hem kapitalizmin çelişkilerini yönetme araçları hem de toplumsal değişim ve ilerleme için potansiyel alanlar olarak çift yönlü bir rol oynayabilir (Harvey, 2006, 2019b).

Tuan (1977), yer duygusunun bireylerin mekân algısını nasıl şekillendirdiğini ele alarak, mekânsal deneyimlerin toplumsal ve kültürel boyutlar üzerindeki etkisini inceler. Ayrıca, mekânın insan deneyimleri ve duygusal bağlar aracılığıyla nasıl anlam kazandığını açıklamaktadır.

Soja, mekânsal düşüncenin önemini vurgulayarak, mekânın sosyal teori ve pratik içindeki rolünü ele alır. Soja, mekânın sadece fiziksel bir yer değil, aynı zamanda toplumsal süreçlerin ve güç ilişkilerinin bir yansıması olduğunu belirtir. Mekânın sosyal adaletsizlikler ve eşitsizliklerle nasıl şekillendiğini ve bu eşitsizliklerin mekânsal düzenlemelerle nasıl sürdürüldüğünü tartışır. Soja, mekânın toplumsal yapıların bir sonucu ve aynı zamanda bu yapıların yeniden üretilmesinde kritik bir unsur olduğunu savunur (Soja, 2003, 2006, 2010, 2014, 2019).

Lefebvre, mekânın toplumsal üretim süreçleriyle nasıl ilişkili olduğunu ve mekânın toplumsal ilişkilerin bir ürünü olduğunu savunur. Mekânın yalnızca fiziksel bir varlık olmadığını, aynı zamanda toplumsal pratikler ve sembolik anlamlarla şekillendiğini vurgular (Lefebvre, 1991, 2014). Diyalektik ve üç boyutlu bir mekân üretimi anlayışı geliştirir. Lefebvrien

¹ Sosyal mal terimi, toplumda paylaşılan ve toplumsal yaşamı şekillendiren unsurları ifade eder. Bu unsurlar, bireyler arasında etkileşimi ve toplumsal düzeni sürdürür. Örneğin, parklar ve kamu binaları, toplumsal etkileşimi ve sosyal kimliği güçlendirir (Sekera, 2014; Srinivas, 2017).

epistemolojik perspektife göre mekân, birbirleriyle etkileşim halinde olan insanlar tarafından faaliyetleri ve pratikleri, bedenleri, düşünceleri, duyarlılıkları, hayal güçleri ve ideolojileri aracılığıyla üretilir; zaman ve mekân toplumsal pratiği bütünleştiren unsurlardır (Borges ve Takahashi, 2021; Elden, 2020; Merrifield, 2013; Schmid, 2012).

Massey, mekânın statik bir varlık olmadığını, toplumsal, ekonomik ve politik süreçlerle sürekli olarak yeniden şekillenen dinamik bir yapı olduğunu belirtir. Mekânın farklı yörüngelerin bir arada var olduğu ve çağdaş çoğulluk olasılığının bulunduğu bir alan olarak anlaşılması gerektiğini öne sürer (Massey, 2005). Mekân, kimlik ve ilişkilerin inşasının ayrılmaz bir parçasıdır. Mekânı kapalı bir sistemden ziyade bir süreç olarak anlamak, "geleceğe açıklık" sağlayarak "fark yaratabilecek" politikalara siyasi katılımı mümkün kılar ve teşvik eder (Massey, 2005).

Mekânsallık, sosyal bilimlerdeki bu araştırmaların genelinde, kamusal alanın canlılığı ve işlevselliğinde etkili olan bir norm olarak anlam kazanır. Mekânsallık pek çok dinamikten oluşmaktadır, ölçülebilir dinamiklere sahiptir. Kamusal alan ile örtüşen ve ölçülebilir olan temel dinamikleri sayesinde kamusal alanı mekân tasarımlarının odağına almak kuramsal olarak mümkündür. Kamusal alan, toplumsal etkileşimlerin, kültürel değişimlerin ve demokratik katılımın merkezinde yer alır ve demokratik yaşamın en temel aracıdır. Kamusal alanın soyut yapısı ve mekândan bağımsız kavramsal tanımı dolayısıyla ölçülebilir değildir. Ancak, kamusal alanın normlarının fiziki mekân tasarımlarında katılımcı süreçlerle varlık bulduğu düşünülür. Fonksiyon mekânları açısından en temel mekânsal araçlar kamusal mekânlardır. Kamusal mekân tasarımları üzerinden kamusal alanın canlandığı varsayılır. Kamusal alanın, mekânın ötesindeki atmosferinin, mekânla kurduğu iletişimi kuramsal yapısıyla anlamayı sağlayan 'mekânsallık' kavramı, kamusal alanın toplumsal yaşamın merkezinde aktif ve dinamik bir şekilde yer almasını sağlayan ortak dinamikler üzerinden ele alınabilir. Bu yaklaşım, kamusal alanın mekânsallık aracılığıyla mekân tasarımlarının amacı olarak ele alınabilmesine imkân verir.

Bu kuramsal bakış açısı, yerel dokuda kamusal alanı canlandırmanın gömülü kalmış farklı işlevsel mekânların varlığını ortaya çıkarabileceği gibi, kamusal alanı canlandırma potansiyeli olabilecek sosyal donatılar bağlamında yeni aykırı mekânsal araçlar üzerinde tartışılmasının da önünü açacaktır. Harvey'de (2020) "umut mekânları"nın nasıl somutlaştırılabileceği sorusu bağlamında geliştirilen bir perspektif olduğu söylenebilir. Sosyal altyapı kavramının son yıllarda geliştirilen tanımları kapsamındaki teorik yaklaşımlar da bu bakış açısını desteklemektedir.

Klinenberg'in "Palaces for the People" adlı eseri, sosyal altyapının toplum içindeki eşitsizlikleri, kutuplaşmayı ve demokratik yaşamın gerilemesini nasıl engelleyebileceğini

tartışır. Klinenberg, kütüphaneler, spor sahaları ve sanat merkezleri gibi fonksiyonel mekânların toplulukları bir araya getirerek hayati sosyal bağların oluşmasına katkıda bulunduğunu savunur. Sosyal altyapının güçlendirilmesinin toplulukların refahını ve dayanıklılığını artırmada kritik bir rol oynadığını belirtir (Klinenberg, 2018).

Klinenberg'in sosyal altyapı tanımı, Putnam'ın sosyal sermaye kavramıyla ilişkilendirilebilir. Her iki teorisyen de sosyal sermaye ve toplum dayanıklılığına² vurgu yapmaktadır. Klinenberg, kütüphaneler, parklar, halk merkezleri gibi mekânların sosyal bağları güçlendirdiğini savunur ve bu mekânların insanların etkileşimini sağlayarak sosyal sermayeyi artırdığını belirtir (Klinenberg, 2018). Putnam ise sosyal sermayenin toplumsal etkileşim ve katılım yoluyla nasıl güçlenebileceğini vurgular (Putnam, 2000). Putnam'ın sosyal sermaye kavramı, Klinenberg'in sosyal altyapı tanımının bir genişlemesi olarak görülebilir. Klinenberg, sosyal altyapının fiziksel ve organizasyonel mekânlar aracılığıyla toplulukları nasıl güçlendirdiğini analiz ederken, Putnam, bu süreçlerin daha geniş bir teorik çerçevede anlaşılmasını sağlar (Klinenberg, 2018; Putnam, 2000).

Klinenberg'in sosyal altyapı kavramı üzerine yaptığı çalışmalar, Layton ve Latham'ın araştırmalarına ilham kaynağı olmuştur. Layton ve Latham, sosyal altyapının şehirlerdeki toplumsal bağlantıları destekleyen mekânlar olduğunu vurgulamışlardır. Bu mekânlar, mahallelerde ve topluluklar arasında sosyal bağları güçlendirir ve kamusal yaşamın sürdürülmesine katkı sağlar (Latham ve Layton, 2019, 2021, 2022; Layton 2022).

Sosyal altyapı, mekânların kamusal alanı canlandırma potansiyellerini ve toplumsal rollerini anlamada kritik bir öneme sahiptir. Layton ve Latham, sosyal altyapının kamusal alanı güçlendiren yönleri aracılığıyla toplulukların refahını nasıl artırdıklarını tartışırlar. Finsbury Park örneği üzerinden, kamusal mekânların çeşitli sosyal aktiviteler ile nasıl kamusal merkezler haline geldiğini ve sosyal etkileşimi nasıl teşvik ettiğini gösterirler. Bu çalışma, şehirlerdeki kamusal yaşamın desteklenmesi ve topluluklar arasında güven ve işbirliğinin artırılmasına yönelik olarak mekânın sosyal altyapı işlevi görebileceğini ortaya koyar. Sosyal altyapının güçlü olduğu yerlerde topluluklar daha dayanıklıdır ve bireyler arasında daha sağlam sosyal bağlar kurulur (Latham ve Layton, 2019, 2021, 2022; Layton 2022). Klinenberg'in de (2018) belirttiği gibi, sosyal altyapı, insanların etkileşimde bulunmalarını sağlayarak sosyal sermayeyi artırır ve toplumsal bağları güçlendirir.

Klinenberg'in 'sosyal altyapı' kavramı, canlı bir kamusal alanı içeren sosyal sermaye bağlamında irdelendiğinde çeşitli teorisyenlerin çalışmalarından derinlemesine etkilendiği anlaşılmaktadır. Jacobs, yerel örüntüdeki sosyal dinamiklerin kamusal canlılıktaki rolü ve önemi üzerine yaptığı araştırmalarda, ka-

² Toplum dayanıklılığı, toplumların zor koşullara direncini ve iyileşme yeteneklerini tanımlayan bir kavramdır. Sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik için önemlidir (Nguyen ve Akerkar, 2020; Patel vd., 2017). Ayrıca, sosyal adalet tartışmalarında ve radikal değişim perspektifinde de ele alınmaktadır (Pitidis vd., 2024).

musallığı canlandıran mekânların toplum dayanıklılığını artırmadaki rolüne dikkat çeker. Yerel dokuda kamusalılığı canlandıran fonksiyonel çeşitlilik unsurlarına vurgu yapar ve ortalama dışı mekânların kamusal canlılık yaratabildiğine işaret eder. Bu tür mekânların mahallelerde sosyal bağları güçlendirdiğini savunur (Jacobs, 2009). Klinenberg'in sosyal altyapı tanımına uygun olarak, bu tür mekânlar kamusalılığı canlandırma potansiyeline sahiptir (Klinenberg, 2018). Dolayısıyla, yerel örnekte de sosyal altyapı bağlamında kamusal mekânların dışında farklı işlev mekânlarının da kamusalılığı canlandırabilmesi mümkündür (Erbaş ve Bengü, 2018; Firidin ve Bengü, 2022).

Bu bakış açısıyla, kamusal alanı odağına alan yeni mekânsal araçları tartışmak mümkün olabilir. Mekânsallık kavramının kamusal alan normları ile ortak olan ölçülebilir dinamikleri üzerinden yapılandırılan mekânlar kuramsal çerçevede kamusal alanı canlandırma potansiyeli taşırlar. Önermeleri bütüncül olarak ele aldığımızda; fonksiyon mekânları kapsamında yapılacak indirgemenin sosyal altyapı kavramıyla tanımlanabilen mekânsal araçlarla sınırlı tutulması gerektiği kuramsal çerçevede anlaşılabilir.

Mekânsallığın kamusal alan ile ortaklaşan dinamiklerini ortaya çıkaran yerele özgü verilerle sosyal altyapı araçlarının belirlenmesinde yöntemler geliştirilebilir. Nasıl bir yöntem izlenmesi ve hangi normlara sahip mekânların tasarlanması gerektiği soruları önemlidir. Bu sorular bağlamında geliştirilecek saha araştırmalarıyla elde edilecek bulgular, yerele özgün sosyal altyapı araçlarının tespit edilmesini, görünürlüklerinin arttırılmasını, geliştirilmelerini ve/veya yeni mekânsal araçların tasarlanabilmesinin önünü açar.

Sosyal altyapı araçlarının tasarımına yönelik olarak hangi normların ele alınabileceğini belirleyebilmek için ilk aşamada yerel ölçekte düşünmek ve kamusal alan normları açısından neleri ölçebileceğimizi ve hangi yöntemlerden yararlanılabileceğini tartışmak gerekir. Kamusal alan normlarını kuramsal açıdan destekleyen mekânsallık kavramı, yerele dair kamusalılığı canlandıran verilerin de bulgulanmasında ölçülebilir dinamiklere sahiptir. Yerele özgü dinamiklerden "sosyal altyapı" araçları olma potansiyeli olan mekânların bulgulanması ya da yeni geliştirilecek mekânsal araçların neler olabileceği yönünde veriler elde edilebilmesi mümkündür. Ancak bu aşamada ikinci bir adım olarak mimari ölçekte düşünmek ve tartışmak gerekir. Bu mekânsal araçların normlarının neler olacağını, hangi kriterlerle mekânsallık dinamikleriyle uyum gösterebileceklerinin ve hangi yöntemle etkili olabileceklerinin araştırılması ve geliştirilmesi gerekir. Sosyal altyapı araçlarının alt ve üst ölçek planlama stratejileriyle bir bütün olarak yapılandırılması büyük önem arz etmektedir.

Bu bölümde ele alınan mekânsallık, kamusal alan ve sosyal altyapı kavramları, ikinci bölümde daha detaylı bir şekilde incelenecektir. İkinci bölümde, mekânsallık kavramının temel

dinamikleri olarak sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek kavramları üzerinde durulacak, bu indirgemenin nedenleri vurgulanacak ve bu kavramların sosyal altyapı araçlarıyla olan ilişkileri analiz edilecektir. Bu kavramsal analizler, sosyal altyapı araçlarının kamusal alanın canlılığı bağlamındaki rolleri açısından mekânsallık dinamikleriyle ölçümlenebilir niteliklere sahip olduklarını derinlemesine anlamamıza yardımcı olacaktır. Mekânsallık kavramı, sosyal altyapı araçlarının işlevselliğinde kritik bir rol oynamaktadır.

3. Mekânsallığın Ölçülebilir Nitelikleri: Sosyal Altyapı ve Mekânsal Normlar

Mekân, fiziksel özelliklerinin ötesinde, çeşitli soyut dinamiklerle birlikte anlam kazanmaktadır. Mekânsallık kavramı, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi kavramlar üzerinden değerlendirilerek toplumsal işlevselliği arttırmada kritik bir rol oynar ve bu durum sosyal bilimlerdeki birçok teorik yaklaşımda farklı açılardan incelenmiştir (Harvey, 2019a; Lefebvre, 1991; Massey, 2005; Soja, 2019; Bourdieu, 1986). Bu dinamiklerin ölçülebilir yapıları, sosyal altyapı tasarımında belirleyici unsurlar olarak ele alınabilir ve kamusal alan normlarının canlanmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Sosyal sermaye, Bourdieu'nun tanımına göre bireylerin toplumsal ağlar aracılığıyla elde ettikleri kaynaklar olup, toplumsal ilişkilerin bir ürünüdür (Bourdieu, 1986). Bu ilişkiler mekânsal bağlamda şekillenirken, Putnam, sosyal sermayenin toplumsal etkileşim ve katılım yoluyla güçlendiğini belirtir (Putnam, 2000). Bu bağlamda mekânlar, toplulukların sosyal bağlar kurmasına ve sosyal sermayenin artmasına katkıda bulunur (Putnam, 2000). Harvey, sosyal sermayenin mekânsal adalet ile ilişkili olduğunu vurgular ve kentsel mekânların sosyal sermaye üzerindeki etkilerini analiz ederken, mekânsal adaletin önemine dikkat çeker (Harvey, 2008, 2012, 2019a). Harvey'e göre, sermaye birikimi ve kapitalist düzenlemeler mekânsal süreçleri şekillendirir; bu süreçler sosyal sermayeyi göz ardı edebilir ve topluluk bağlarını zayıflatabilir (Harvey, 2019a). Bununla birlikte, toplumsal hareketlerin mekânsal boyutları, sosyal sermayeyi mobilize ederek toplulukların kolektif eylem kapasitesini artırabilir; böylece mekânsallık, toplumsal direncin inşasında kritik bir rol oynar (Harvey, 2008).

Yer duygusu, bireylerin mekânla kurdukları duygusal ve psikolojik bağları ifade eder. Tuan, yer duygusunun bireylerin mekân algısını nasıl şekillendirdiğini inceler ve mekânsal deneyimlerin duygusal ve kültürel boyutlarını detaylandırır (Tuan, 1977). Relph, yerin anlamı ve bireylerin mekânla olan ilişkisini ele alarak mekânsallık kavramını vurgular, yer kimliği ve yer duygusu üzerine teoriler geliştirmiştir (Relph, 1976). Oldenburg ise üçüncü mekânlar kavramıyla, yer duygusunun sosyal etkileşimler aracılığıyla nasıl güçlendiğini ele alır (Oldenburg, 1989). Bu kavramlar, bireylerin mekânsal deneyimlerini daha derin bir boyutta anlamlandırmalarına olanak sağlar.

Tablo 1. Başlıca teorisyenlerin kamusal alan kuramı çerçevesinde sosyal sermaye yer duygusu ve kolektif bellek ile kurdukları kavramsal ilişkiler

Teorisyen	Kamusal alan tanımı	Sosyal sermaye ile ilişkisi	Yer duygusu ile ilişkisi	Kolektif bellek ile ilişkisi
Arendt	Özgürce hareket edilen ve düşünce ifade edilen alan.	Sosyal sermaye ve güveni geliştirir.	Özgür ifade ve eylem aidiyet hissi yaratır.	Ortak eylemlerle kolektif belleği güçlendirir.
Habermas	Toplumsal konuların tartışıldığı alanlar.	Sosyal sermaye ve bilgi alışverişini, güveni pekiştirir.	Tartışma ve katılım, topluluk bağlılığı sağlar.	Bilgi ve deneyim paylaşımıyla kolektif belleği oluşturur.
Negt ve Kluge	Toplumsal deneyimlerin paylaşıldığı alanlar.	Dayanışma ve kolektif eylem kapasitesini artırır.	Kolektif hareketler aidiyet duygusunu güçlendirir.	Paylaşılan deneyimlerle kolektif belleği zenginleştirir.
Nancy Fraser	Toplumsal eşitlik ve adaletin sağlandığı alanlar.	Sosyal sermayeyi artırır, etkileşimi teşvik eder.	Eşitlik ve adalet duygusunu pekiştirir.	Kültürel miras ve deneyimlerle kolektif belleği güçlendirir.

Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. (Yararlanılan kaynaklar: Arendt, 2011, 2017; Berktay, 2012; Fraser, 1990; Habermas, 1996, 2014; Negt ve Kluge, 1993, 2018; Timur, 2017).

Kolektif bellek, mekânsallığın oluşumunda ve korunmasında önemli bir rol oynar. Halbwachs, kolektif belleğin toplumsal gruplar tarafından nasıl oluşturulup sürdürüldüğünü incelerken, mekânsal bağlamların bu süreçteki önemine vurgu yapar (Halbwachs, 2016, 2018). Nora ise "Lieux de Mémoire" (Bellek Mekânları) kavramını geliştirerek, belirli mekânların kolektif belleğin taşıyıcıları olduğunu savunur (Nora, 1989, 2006). Lowenthal ve Assmann, tarihi mekânların ve peyzajların kolektif bellek üzerindeki etkilerini değerlendirir ve bu mekânların toplumsal kimliğin pekiştirilmesinde kritik rol oynadığını belirtir (Lowenthal, 1985; Assmann, 2010, 2011). Assmann ayrıca, mekânın yalnızca fiziksel bir yapı değil, toplumsal bellek ve kimlik süreçlerinde aktif bir bileşen olduğunu vurgular.

Mekânsallığın bu üç dinamiği (sosyal sermaye, yer duygusu, kolektif bellek), kamusal alan teorileri bağlamında da önemli bir yer tutar. Kamusal alan kuramının başlıca teorisyenleri olan Arendt, Habermas, Negt ve Kluge ile Fraser, kamusal alanın normlarını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Bu normlar sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek ile ilişkili olup, mekânsallık dinamikleriyle örtüşmektedir. Tablo 1, kamusal alan tanımları kapsamında teorisyenlerin bu dinamiklerle nasıl kavramsal bağlar kurduğunu özetlemektedir.

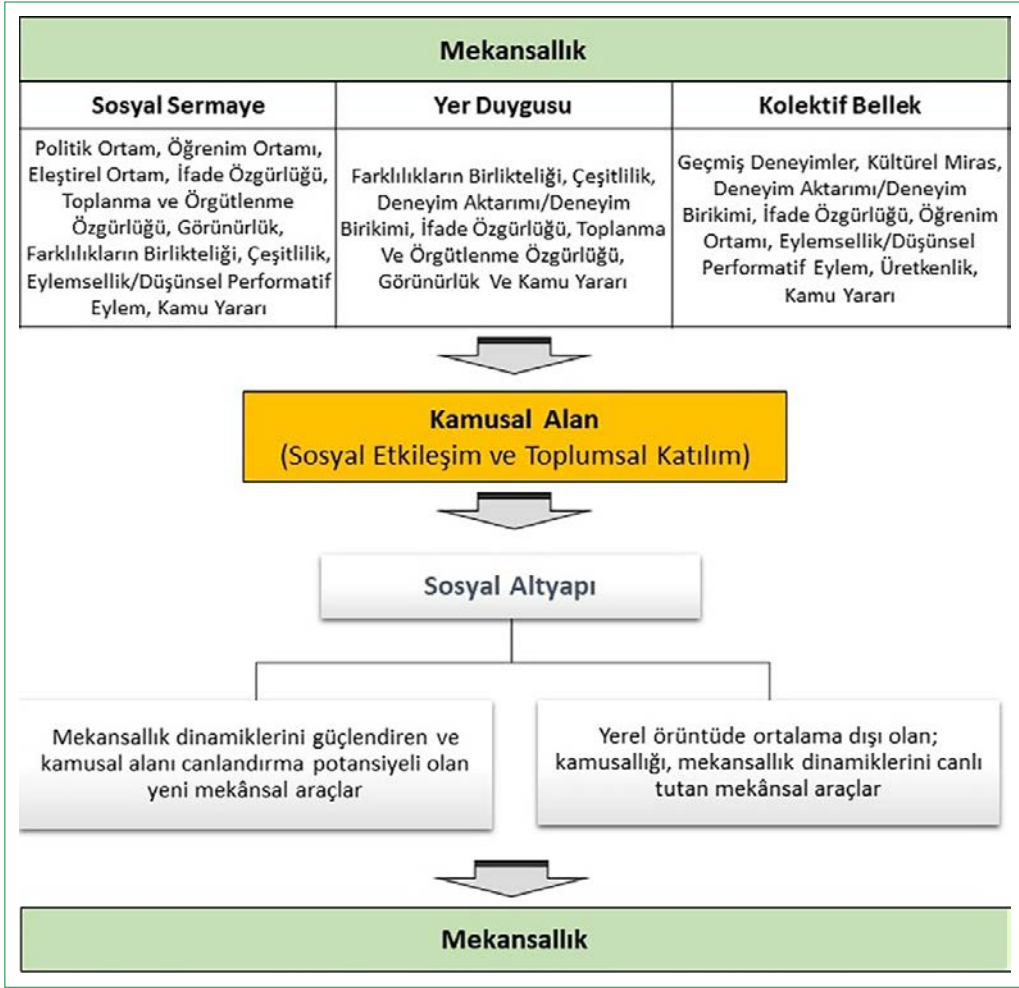
Teorisyenlerin kuramları, kamusal alanın mekânsallık dinamikleriyle olan ilişkisini anlaşılır kılmaktadır. Kamusal alan normları, bu dinamiklerle örtüşerek toplumsal bağları güçlendirme potansiyeli taşır. Habermas, Arendt, Negt ve Kluge'nin kuramlarında, sosyal sermaye ve yer duygusunun kamusal alanın işlevselliği açısından önemli olduğu vurgulanır. Habermas'a göre, kamusal alan, bireylerin kamusal meseleleri tartıştığı ve kamuoyu oluşturduğu mekânlar olup, sosyal sermayenin inşasında kritik bir rol oynar (Habermas, 1996, 2014). Arendt ise kamusal alanı, insanların birlikte hareket ettiği ve düşüncelerini özgürce ifade ettiği bir yer olarak tanımlar; bu tanım, kamusal alanın sosyal sermayeyi geliştirme potansiyelini öne çıkarır

(Arendt, 2011). Negt ve Kluge, kamusal alanın toplumsal deneyimlerin birikimi ve toplumsal bağların inşasında önemli bir yer olduğunu belirtirler (Negt ve Kluge, 1993).

Bu teorisyenler, kamusal alanların bireylerin yer duygusunu pekiştirdiğini savunur. Arendt, kamusal alanların bireylerin mekâna dair aidiyet hislerini güçlendirdiğini ve bu alanlardaki ifade özgürlüğünün toplumsal dayanışmayı artırdığını savunur (Arendt, 2011, 2017). Habermas, kamusal alanların toplumsal bağları güçlendiren ve bireyler arasında güven inşa eden bir ortam olduğunu belirtir; bu süreç, bireylerin belirli bir mekâna aidiyet hissetmelerine katkı sağlar (Habermas, 2014). Fraser ise kamusal alanların toplumsal eşitlik ve adalet sağlama açısından kritik olduğunu vurgular (Fraser, 1990).

Kamusal alanlar, kolektif belleğin oluşumunda ve korunmasında kritik bir rol oynar. Arendt, kamusal alanların ortak eylemler aracılığıyla kolektif belleği güçlendirdiğini belirtir (Arendt, 2011, 2017). Habermas, kamusal alanların bilgi alışverişi ve deneyim paylaşımı için önemli bir mekân olduğunu ve bu alanların kolektif belleğin inşasına katkıda bulunduğunu vurgular (Habermas, 2014). Negt ve Kluge, kamusal alanların toplumsal deneyimlerin aktarılması ve kolektif belleğin korunmasında kilit bir rol oynadığını belirtir (Negt ve Kluge, 1993). Bu teorisyenler, kamusal alanların geçmiş deneyimleri ve kültürel mirası gelecek nesillere aktarma konusunda önemli bir araç olduğunu savunur.

Kamusal alan, toplumsal etkileşimlerin, kültürel değişimlerin ve demokratik katılımın merkezi olarak sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi mekânsal dinamiklerle derin bir ilişkiye sahiptir. Bu dinamikler, kamusal alanın işlevselliğini ve canlılığını artırarak toplumsal bağları güçlendirir ve bireylerin mekânla duygusal ve kültürel bağlar kurmasına olanak tanır. Mekânsallığı bu dinamikleri odağına alarak yapılandırılan sosyal altyapı araçları, kamusal alanı canlandırma potansiyeline sahiptir. Şekil 1, bu dinamiklerin kamusal alan ile nasıl etkileşime girdiğini görselleştirmektedir.

Şekil 1. Mekânsallık ve kamusal alan ilişkisinde sosyal altyapı.³

Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur. (Yararlanılan kaynaklar: Arendt, 2011, 2017; Berktay, 2012; Fraser, 1990; Habermas, 1996, 2014; Negt ve Kluge, 1993, 2018; Timur, 2017; Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019, 2021, 2022).

Sosyal altyapı kapsamında değerlendirilebilecek kütüphaneler, tiyatrolar, müzeler ve topluluk merkezleri gibi mekânlar, karşılama ve etkileşim alanları sunarak kamusal alan potansiyelini canlı tutar. Bu nedenle, sosyal altyapı, kamusal alanın canlılığını sürdürmede ve toplumsal bağları kuvvetlendirmede kritik bir araçtır (Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019, 2021, 2022; Layton, 2022; Oldenburg, 1989; Putnam, 2000).

Mekânsallığın bu dinamiklerini mekânın planlanmasında, tasarımında ve kullanımında temel normlar olarak yansıtan mekânsal araçlar, temel işlevlerinin yanı sıra sosyal altyapı rolünü de üstlenir. Sosyal altyapı, ortaya çıkardığı mekânsallık ile kamusal alanın canlılığını artırarak toplumsal dayanıklılığı daha geniş toplum katmanlarına yayan fiziksel ve organizasyonel mekânları kapsar. Dolayısıyla sosyal altyapı, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi kavramların oluşumunda ve gelişiminde kritik

bir öneme sahiptir (Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019, 2021, 2022; Layton, 2022; Oldenburg, 1989; Putnam, 2000).

Oldenburg'un (1989) üçüncü mekânlar tanımı da sosyal etkileşimler için merkezi yerlerin önemine işaret eder. Klinenberg'in sosyal altyapı tanımı ise toplumsal dayanıklılığı artıran ve kamusalılığı canlandıran özellikleriyle sosyal sermayenin gelişiminde önemli bir rol oynar. Putnam'ın (2000) sosyal sermayeyi toplumsal etkileşim ve katılım yoluyla güçlendiren teorik yaklaşımı ile Bourdieu'nün (1986) sosyal sermayeyi bireylerin toplumsal ağlar aracılığıyla elde ettikleri kaynaklar olarak ele alan yaklaşımı arasında paralellikler görülmektedir. Bu bağlamda, Klinenberg'in (2018) sosyal altyapı tanımının sosyal sermaye üzerindeki olumlu ve güçlü etkisi daha iyi anlaşılabilir. Ona göre, sosyal altyapının güçlü olduğu yerlerde topluluklar daha dayanıklıdır ve bireyler arasında daha güçlü sosyal bağlar kurulur. Sosyal altyapı, toplu-

³ Arendt, Habermas, Negt ve Kluge'nin teoremleri bağlamında, 'Politik Ortam, Öğrenim Ortamı, Eleştirel Ortam, İfade Özgürlüğü, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü, Görünürlük, Farklılıkların Birlikteliği, Çeşitlilik, Deneyim Aktarımı/Birikimi, Eylemsellik/Düşünsel Performatif Eylem, Üretkenlik, Kamu Yararı' gibi kavramlar, bu mekânsallık dinamikleri açısından da etkili unsurlardır (Arendt, 2011; Berktay, 2012; Habermas, 2014; Timur, 2017; Negt ve Kluge, 1993).

Tablo 2. Sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleğin mekânsallık, kamusal alan ve sosyal altyapı bağlamındaki önemi

Kavram	Mekânsallık bağlamında önemi	Kamusal alan bağlamında önemi	Sosyal altyapı bağlamında önemi
Sosyal sermaye	Etkileşimi artırır. Kamusal bilinci geliştirir.	Etkileşimi teşvik eder, sosyal bağları pekiştirir, kamusal bilinci artırır.	Toplumların dayanışmasını, birlikte hareket etmesini, aktif kamusal bilincin gelişmesini sağlar.
Yer duygusu	Mekânla duygusal ve psikolojik bağların kurulmasına katkı sağlar.	Toplumsal dayanıklılığı, ortama aidiyet hissini artırır.	Toplumsal dayanıklılığı, mekânsal aidiyet duygusunu destekler.
Kolektif bellek	Mekânsal bağlar, kolektif belleğin korunmasını ve aktarılmasını sağlar.	Kültürel ve tarihsel mirası koruyarak toplulukların kimliklerini güçlendirir.	Kolektif belleğin etkinliğini ve güçlenmesini sağlar.

Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. (Yararlanılan kaynaklar: Bourdieu, 1986; Halbwachs, 2016, 2018; Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019, 2021, 2022; Lowenthal, 1985; Nora, 1989, 2006; Oldenburg, 1989; Putnam, 2000; Relph, 1976; Tuan, 1977).

sal eşitsizlikler ve kutuplaşma ile mücadelede önemli bir araçtır (Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019, 2021, 2022; Layton, 2022; Oldenburg, 1989; Putnam, 2000; Bourdieu, 1986).

Sosyal altyapı tanımı, Tuan (1977) ve Relph (1976)'ın yer duygusu üzerine geliştirdiği kavramlarla dolaylı bir ilişki kurabilir. Bu teorisyenler, yer duygusunun mekânsal deneyimlerle nasıl şekillendiğini ve mekânsal kimliğin toplumsal etkileşimleri nasıl güçlendirdiğini ele almışlardır. Bu bağlamda, sosyal altyapının insanların belirli bir mekâna aitlik hissi geliştirmesini sağlayarak sosyal etkileşimleri ve toplumsal dayanıklılığı destekleyebileceği öngörülebilir (Klinenberg, 2018; Tuan, 1977; Relph, 1976). Bu bulgular, güncel araştırmalarla da desteklenmekte ve yer duygusunun sosyal bağların güçlenmesinde ve toplumsal dayanıklılıkta oynadığı kritik rol vurgulanmaktadır (Scannell ve Gifford, 2010).

Sosyal altyapı aracı olabilen mekânlar, toplulukların geçmiş deneyimlerini ve kültürel mirasını yansıtarak bu süreçlerin korunmasına katkıda bulunabilir; nitekim Lowenthal (1985), tarihi mekânların ve peyzajların kolektif bellek üzerindeki etkilerini incelemiş ve bu mekânların toplumsal hafızanın korunmasında kritik bir rol oynadığını savunmuştur. Halbwachs (2016, 2018), kolektif belleğin toplumsal gruplar tarafından nasıl oluşturulup sürdürüldüğünü analiz ederken, Nora (1989) "Lieux de Mémoire" (Bellek Mekânları) kavramıyla belirli mekânların bu belleğin taşıyıcıları olduğunu öne sürmüştür. Assmann (2011), mekânların kolektif bellek inşasında ve aktarımında kritik bir rol oynadığını savunur. Bu bağlamda, sosyal altyapı mekânlarının kolektif belleğin korunmasına dolaylı yoldan katkıda bulunabileceği ve toplumsal hafızanın sürekliliğini sağlamada önemli bir rol oynayabileceği öngörülebilir (Assmann, 2011; Klinenberg, 2018; Lowenthal, 1985; Halbwachs, 2016, 2018; Nora, 1989, 2006).

Kuramsal teorilerin bütünlük analizi ve kavramsal ilişkilerin incelenmesi sonucunda, mekânsallık dinamiklerinin (sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek) mekânların toplumsal işlevselliğini artırmada ve sosyal bağları güçlendirmede merkezi bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu dinamikler, kamusal alanın canlanmasında da kritik bir öneme sahiptir.

Aşağıdaki Tablo 2'de bu dinamiklerin kamusal alan ile olan ilişkisi ve sosyal altyapı üzerindeki etkileri özetlenmiştir.

Tablo 2'de gösterildiği gibi, sosyal altyapı kavramı, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek ile olan ilişkileri çerçevesinde kamusal alan ve mekânsallık dinamikleriyle güçlü bir bağ kurmaktadır. Bu mekânsallık dinamiklerinin sosyal bilimlerdeki araştırmalarda ölçümlenebilir oldukları anlaşılmaktadır. Acedo ve arkadaşlarının (2017) mekânsallık bağlamında, sosyal sermaye, yer duygusu ve şehir özelinde yapılandırdıkları yaklaşım, yeni yöntemlerin geliştirilmesinde yol gösterici olabilir (Acedo vd., 2017). Yerel örüntülerin verileri doğrultusunda öne çıkan fiziki mekânlar ise Uysal ve Güngör'ün (2017) temsil ötesi teorilerinden faydalanan yaklaşımlarla analiz edilerek mekânsal çözümler geliştirilebilir. Bu teorik çerçeve, sosyal altyapı araçlarının geliştirilmesinin mümkün olabileceğini doğrular (Acedo vd., 2017; Uysal ve Güngör, 2017). Mekânsallık dinamiklerinin sosyal altyapı üzerindeki birleşik etkisini ele almak, kamusal alanı canlandırma potansiyeli olan fiziki mekânları anlamamıza olanak sağlar. Dolayısıyla sosyal altyapı olma potansiyeli taşıyan mekânsal araçların mekânsallık dinamikleri açısından değerlendirilmesi kamusal alan ve demokratik yaşamın mekânsal izdüşümlerini anlamamız açısından da önemlidir. Böylelikle, sosyal altyapının mekânsal düzenlemelerde nasıl toplumsal dayanıklılığı arttırmada etkin kılınabileceği ve kamusal alanı nasıl canlandırabileceğine yönelik yaklaşım ve yöntemler geliştirilebilir.

Sosyal altyapı araçlarının yapılandırılmasında katılımcı tasarım yaklaşımı gereklidir. Katılımcı tasarım, demokrasiyi temel alarak bu dinamikleri destekler ve toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan çözümler sunar (Sanoff, 2000; Schneekloth ve Shibley, 1995). Bu nedenle, sosyal altyapı planlaması ve tasarımında katılımın amaç olduğu bir yaklaşım benimsenmelidir (Tekeli, 2021). Kullanıcıların tasarım sürecine aktif katılımı, mekânsal düzenlemelerin sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek ile uyumlu olmasını sağlar (Arnstein, 1969; Brown ve Chin, 2013; Friedmann, 2011).

Katılım süreci, toplulukların mekânsal araçları ve sosyal altyapıyı yerel ihtiyaçlara göre şekillendirmesine olanak tanır ve

Tablo 3. Tiyatro ve performans sanatları / katılımcı tasarım yaklaşımları ve mekânsallık dinamikleri ilişkisi^{4,5,6}

Tiyatro ve performans sanatları / katılımcı tasarım yaklaşımları	Sosyal sermaye ile ilişkisi	Yer duygusu ile ilişkisi	Kolektif bellek ile ilişkisi	Sosyal altyapı bağlamındaki rolü/ kamusal alana etkisi
Bağımsız tiyatrolar	Deneyim aktarımı, birikimi, topluluk katılımı.	Yer duygusunun hissedilmesini.	Deneyimlerin paylaşılması ve aktarılması.	Topluluk katılımını teşvik eder, kamusal bilinci geliştirir.
Sokak performansları	Sosyal etkileşim, topluluk dayanıklılığı.	Kamusal mekânların aktif kullanılması, aidiyet duygusunun güçlenmesi.	Kültürel mirasın ve geleneklerin yaşatılması.	Kamusal alanda, yerel sorunların ve ihtiyaçların görünürlüğü.
Performans sanatları atölyeleri	Katılım ve çeşitlilik toplumsal dayanıklılık.	Yer duygusunun hissedilmesini.	Ortak üretim, performanslarla kolektif belleğin güçlenmesi.	Aktif katılım ve yerel kültürün desteklenmesi.
Ortak karar alma	Katılımla toplumsal bağların güçlenmesi.	Mekâna bağlılık ve aidiyet hissi.	Ortak hafıza ve deneyimlerin paylaşılması.	Katılımla, kimlik ve aidiyetin pekiştirilmesi, kamusal bilincin gelişmesi.
Toplum tabanlı planlama	Dayanışmayı teşvik ederek sosyal ağları genişletmek.	Görünürlük vasıtasıyla yer duygusunun pekişmesi.	Kültürel ve tarihsel mirasın korunması.	Sakinlerin ihtiyaçlarına göre düzenlemelerle kamusal bilincin gelişmesi.
İşbirlikçi tasarım atölyeleri	Bilgi alışverişi ve etkileşim.	Katılımcılar arasında güçlü bağların oluşması.	Geçmiş deneyimlerin ve ortak değerlerin aktarılması.	Yerel değerlere sahip çıkma ve kolektif belleğin güçlenmesi.

Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. (Yararlanılan kaynaklar: Alexander, 2021; Arnstein, 1969; Brown ve Chin, 2013; Friedmann, 1987, 2011; Heathcott, 2013; Sanoff, 2000; Stevens, 2017; Schneekloth ve Shibley, 1995).

bu süreçte sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleği destekleyerek kamusal alanın canlanmasını sağlar. Bu bağlamda katılım yalnızca bir araç değil, toplumsal yaşamın güçlendirilmesinde kritik bir süreçtir. Özellikle Richard Sennett'in (1990) tiyatroyu kamusal alanı canlandıran bir araç olarak ele aldığı çalışmaları ile Firidin Özgür ve Bengü'nün (2022) tiyatroyunun sosyal etkileşimleri ve kamusal alanı nasıl canlandırdığına dair analizleri, tiyatro özelinde mekânsallıkla olan ilişkisini kuramsal bağlamda güçlendirmektedir. Sennett ve Firidin Özgür ve Bengü'nün işaret ettiği gibi, tiyatro ve performans sanatları, kamusal alanı güçlendirirken, katılımcı süreçler aracılığıyla mekânın toplumsal işlevselliğini artırmaktadır.

Yerel örüntülerde bir mimari yapının katılımcı tasarım yöntemiyle fonksiyon tanımlanması ve mekânın katılımcı tasarımla yapılandırılması, sosyal altyapı aracı olabilmeleri için yeterli değildir. Sosyal altyapı aracı olma potansiyeli taşıyan mekânsal fonksiyonların yerel örüntülerin bulgularına göre belirlenmesi

gereklidir. Bu bulgular ışığında geliştirilecek işlevlendirmede ve mekân tasarımlarında katılımcı tasarımın kullanılması önemlidir.

Tiyatro ve performans sanatları, kamusal alanın canlandırılmasında ve mekânsallık dinamiklerinin desteklenmesinde kritik öneme sahiptir. Richard Sennett (1990), kamusal alanı canlandıran temel araçlardan biri olarak tiyatroyunun önemine dikkat çekmiştir. Sennett'e göre, tiyatro, sosyal etkileşimleri teşvik eden ve toplulukların bir araya gelmesine olanak tanıyan bir araçtır. Kamusal alanın bu yolla zenginleştirilmesi, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleği güçlendiren önemli bir dinamiktir (Firidin Özgür ve Bengü, 2022).

Tiyatro ve performans sanatları, toplulukların çeşitli mekânlarda bir araya gelerek ortak deneyimler yaşamalarına ve bu mekânlarda kamusal alanın canlanmasına olanak tanırlar. Bu etkinlikler, sosyal sermayenin artmasına, bireylerin yer duygusunu güçlendirmesine ve kolektif belleğin korunmasına katkıda bulunur. Tablo 3, tiyatro ve performans sanatlarının sosyal

⁴ Ortak karar alma süreçleri, topluluk üyelerinin karar alma sürecine doğrudan katılımını içerir, bu da sosyal sermayeyi artırarak toplumsal bağları güçlendirir ve mekânsal düzenlemeleri daha kapsayıcı hale getirir (Smith, vd., 2020).

⁵ Toplum tabanlı planlama, toplumun farklı kesimlerinden bireylerin katılımını teşvik eder, bu da yerel kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirir ve topluluk içindeki dayanışmayı artırır (Jones, 2019).

⁶ İşbirlikçi tasarım atölyeleri, katılımcıların birlikte mekânsal çözümler geliştirmelerini sağlar, bu da sosyal etkileşimi artırarak yer duygusunu ve topluluk belleğini pekiştirir (Miller ve Johnson, 2021).

sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek üzerindeki etkilerini ve bu sanatların katılımcı tasarım aracılığıyla sosyal altyapı aracı olarak yerel örüntüye nasıl bir kuramsal yaklaşımla dâhil edilebileceğini özetlemektedir (Heathcott, 2013; Stevens, 2017).

Yerel örüntüde tiyatro ve performans sanatlarına yönelik mekânların ihtiyacının ortaya çıktığı bir örnek düşünülebilir. Tiyatro ve performans sanatları, sadece sosyal etkileşimleri teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda yer duygusunu pekiştirerek toplumsal hafızayı diri tutar. Bu sanatların kamusal alanları canlandırma kapasitesi, mekânsallık dinamiklerini etkileyen temel işlevleri ile ilişkilidir. Kamusal mekânlar, tiyatro ve performans sanatlarının desteklediği sosyal etkileşimlerle daha işlevsel hale gelirken, aynı zamanda sosyal sermaye ve yerel aidiyetin gelişimine katkıda bulunurlar. Bu anlamda, katılımcı tasarım yaklaşımları, tiyatro ve performans sanatlarının toplulukların mekânla olan ilişkisini güçlendirmesini sağlar. Katılım süreçleri aracılığıyla, bu sanatların kamusal alanları canlandırıcı etkisi daha etkin hale getirilebilir (Heathcott, 2013; Stevens, 2017; Alexander, 2021).

Tablo 3'teki analizler de göstermektedir ki, sosyal altyapı kapsamında tiyatro ve performans sanatları, mekânsallık dinamikleri ile güçlü bir bağ kurarak, yerel örüntülerin ihtiyaçlarına yönelik etkili çözümler sunmaktadır. Tablo 3, bu dinamiklerin sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellekle nasıl bağlantı kurduğunu ve tiyatro ile performans sanatlarının katılımcı tasarım yaklaşımlarıyla nasıl değerlendirilebileceğini özetlemektedir.

Tablo 3'teki analizde, tiyatro ve performans sanatlarının mekânsallık bağlamındaki etkileri, kamusal alanları canlandıran rolleri ve katılımcı tasarımın mekânsallık dinamiklerini hedeflemesiyle sanatsal faaliyetlerin icra edildiği mekânların sosyal altyapı olabilecekleri vurgulanmaktadır. Bu tablodan, işlevlerin mekânsallık dinamikleriyle olan etkileşiminin, katılımcı tasarım aracılığıyla güçlendirilerek o işlevlere ait mekânların nasıl sosyal altyapı aracına dönüştürülebileceği kuramsal bir çerçevede anlaşılmaktadır. Ancak, tiyatro ve performans sanatları sadece bir örnek teşkil etmektedir. Kütüphaneler, spor tesisleri, müzeler, sergi alanları gibi diğer sosyal donatı mekânları da sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek dinamiklerini destekleyerek kamusal alanın canlanmasında önemli bir rol oynar. Katılımcı tasarım yaklaşımları, bu mekânların da sosyal altyapı araçları olarak entegrasyonunu sağlayabilir.

Farklı işlevlerin sosyal altyapı aracı olarak değerlendirilebilmesi, bu işlevlerin yerel ölçekteki mekânsallık dinamikleriyle olan ilişkilerinin analiz edilmesini gerektirir. Yerel örüntülerin bulgularına dayanan kamusal alanı canlandıran mekânsallık dinamiklerinin katılımcı tasarım yaklaşımlarıyla mimari uygulamalara entegrasyonu, yere özgü ve mekânsallığı güçlendiren sosyal altyapı araçlarının tasarlanmasına olanak tanır. Bu anlamda, tiyatro kadar kütüphane, spor salonu veya müze gibi işlevler de yerel dinamiklere göre sosyal altyapı araçları olarak değerlendirilebilir. Yerel dinamiklerin anlaşılması,

sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleği destekleyen mekânsal araçların geliştirilmesinde temel bir gerekliliktir. Katılımcı tasarım yaklaşımları, bu yerel dinamikleri ve toplulukların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak mekânsal araçların daha etkili ve sürdürülebilir olmasını sağlar.

Sosyal altyapı araçlarının yerel örüntülerde belirlenmesi, toplulukların katılımıyla mümkündür. Bu katılım, toplulukların mekânsal ihtiyaçlarının ve beklentilerinin projelere yansıtılmasını sağlar. Yerel örüntülerin analizi, mevcut sosyal altyapı araçlarının nasıl kullanıldığını ve hangi alanlarda iyileştirme yapılması gerektiğini ortaya koyar. Bu süreç, toplulukların katılımını ve yerel bilgi birikimini merkeze alır. Yeni mekânsal araçların yerel dinamiklere uygun olarak üretilmesi, toplulukların yaşam kalitesini artırır ve sosyal sürdürülebilirliği destekler. Katılımcı tasarım, bu süreci yönlendiren bir yaklaşım olarak yerel bilgi ve deneyimlerden beslenir. Topluluk üyelerinin aktif katılımı, yerel dinamiklere uygun yenilikçi ve işlevsel mekânsal araçların geliştirilmesini sağlar.

Üçüncü bölümde, bu dinamiklerin katılımcı tasarım yaklaşımlarıyla nasıl daha etkili hale getirilebileceği detaylı bir şekilde incelenecektir.

4. Katılımcı Sosyal Altyapı Tasarımı: Teori ve Normlar

Katılımcı tasarım yaklaşımları, saha çalışmalarında işlevsellik ve kullanıcı odaklı süreçlerle değerlendirilir (Sanoff, 2000). Bu yaklaşımlar, çeşitli katılımcı uygulama pratiklerini bir araya getirir. Mimarlık ve şehircilik alanlarında önemli katkılar sağlayan katılımcı tasarım, kullanıcıların doğrudan katılımını içeren bir süreçtir. Kullanıcı geri bildirimleri yenilikçi ve işlevsel çözümler sunar (Luck, 2007; Sanders ve Stappers, 2008). Farklı sosyal ve kültürel grupların görüşlerini değerlendirerek tasarım kararlarının demokratik bir şekilde alınmasını sağlar (Arnstein, 1969). Kullanıcıların aktif katılımı, ürün veya hizmetin benimsenmesini kolaylaştırır (Bødker, 1996) ve farklı deneyimlere sahip kullanıcıların katılımı empati ve çeşitliliği artırır (Simonsen ve Robertson, 2013).

Katılımcı tasarım, mekânsal demokrasiyi, kapsayıcılığı, erişilebilirliği, şeffaflığı, hesap verebilirliği, yerel bilgi ve deneyim aktarımını destekler (Healey, 2006). Örneğin, kamusal mekânların tüm toplum kesimlerine eşit erişilebilir olması gerektiği vurgulanır (Gehl, 2011) veya tekerlekli sandalye kullananlar için erişilebilir yollar oluşturulur (Talen, 2002). Kamusal mekânların yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik önemlidir (Forester, 1989); yerel bilgi ve deneyim kullanılarak mekânların gerçek ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanması sağlanır (Friedmann, 1987, 2011). Katılımcı tasarım, toplumun mekânlara olan bağlılığını ve sahiplenme duygusunu güçlendirir (Whyte, 1980).

Kullanıcıların doğrudan katılımını teşvik eden katılımcı tasarım uygulamaları etkili sonuçlar sağlar (Spinuzzi, 2005). Bu

yaklaşım, daha sürdürülebilir ve toplumsal olarak adil bir gelecek için önemli bir adımdır. Mekânsal tasarımın, sadece kullanıcı ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda demokrasi normlarını da dikkate alması gerekir. Bu, katılımcı tasarım yaklaşımlarına kamusal ve demokrasiyi merkezine alan farklı yöntemler kazandırabilir (Friedmann, 1992, 2011; Healey, 2006; Forester, 1989). Böylece katılımcı tasarım, sosyal altyapı hizmeti veren farklı fonksiyonel mekânlarının demokrasinin araçları olarak mekânsallaşmasında rol oynayabilir (Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019).

Detaylı bir literatür araştırması, sosyal altyapı araçlarının planlama ve tasarım süreçlerinde temel yöntem olarak katılımcı tasarımın ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Toplulukların katılımını amaçlayan bir yaklaşımla, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleği destekleyen mekânsal araçların etkin bir şekilde tasarlanması ve uygulanması sağlanabilir. Ancak sosyal altyapı aracı olacak mekânların, bu araçsallığı üstlenebilmeleri için ihtiyaçların belirlenmesi, fonksiyon ve yer seçimi, tasarım, uygulama ve yapı ömürleri boyunca katılımcı tasarım yaklaşımının bir araç olmaktan çıkarılarak katılımın amaç olarak ele alınması gerekir (Kroll, 2018; Tekeli, 2021). Kamusal alanı canlandırma potansiyeli olan sosyal altyapı aracının temel fonksiyonlarından biri de katılım olmalıdır. Bu şekilde, mekânsal bir aracın, mekânsallığı ve canlanması beklenen bir kamusal hedeflemesi mümkün olabilir.

Katılım hedeflenerek sosyal altyapı araçlarının yerel dinamiklerle uyumlu bir şekilde planlanmasına yönelik genel bir yöntem çizelgesi oluşturulabilir. Acedo ve arkadaşlarının (2017) araştırmaları bu sürecin etkin bir şekilde uygulanmasında yardımcı olabilecek bir yaklaşım sunmaktadır (Acedo vd., 2017). Bu yaklaşım, yerel örüntülerin analiz edilmesi ve toplulukların katılımıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesi açısından ufuk açmaktadır. Elde edilen bulgularla, sahada ortalama dışı kamusal alanı canlandırdığı gözlemlenen gizli kalmış mekânlar sosyal altyapı aracı olarak geliştirilebilir ve/veya yeni mekânsal araçların tasarım ve planlamasına geçilebilir. Bu süreç, toplulukların aktif katılımını teşvik eder ve yerel bilgi birikiminden faydalanarak mekânsal araçların daha etkili ve sürdürülebilir olmasını sağlar.

Yerel örüntülerde mekânsallık dinamiklerinin bütünlük olarak ölçülmesine yönelik geliştirilecek yeni yaklaşımlar, mekânsal analizler, yerel dinamiklere uygun hangi mekânsal araçların geliştirilmesi gerektiği yönünde bilgiler sunacaktır. Bu aşamanın devamında mimari ölçek için belirlenen işlevlere yönelik mekân tasarım süreçlerindeki yöntem yaklaşımının da irdelenmesi ve tasarım normlarının tartışılması gerekir.

Pansare ve Salama (2024), kamusal mekânlarda mimari unsurların mahalli sakinlerin davranışları ve sosyal etkileşimlerini nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Görsel ve duygusal haritalama yoluyla elde edilen bulgular, kamusal mekânların ve çevredeki

inşa edilen formların sakinlerin faaliyetlerinde ve davranışlarında farklı geçiciliklere uyum sağlayan fırsatlar sunduğunu göstermektedir. Ancak kısıtlayıcı sınırların ve iç düzenlemelerin varlığı, dâhil olma ve aidiyet duygusunu olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda mekânın kapsayıcılığını mekânsallık dinamikleriyle ele aldıkları araştırma yaklaşımı, kolektif hafızayı destekleyen, kimlik duygusunu ve aidiyeti güçlendiren mekânsallık dinamikleri bağlamında fiziki mekânlara yönelik yeni tasarım stratejilerinin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Pansare ve Salama, 2024). Sosyal altyapı kavramı, kamusal mekânlar özelindeki bu yaklaşımın ve bulguların verilerin, farklı mimari mekân tasarımlarını da kapsayacak bir çerçevede geliştirilebilmesinin önünü açar.

Bu bağlamda, katılımcı tasarım yaklaşımlarını etaplarıyla ele alarak, mekânsallık dinamikleri (sosyal sermaye, yer duygusu, kolektif bellek), kamusal alan ve sosyal altyapı ile olan ilişkilerini kuramsal bir çerçevede ortaya koyan genel bir değerlendirme tablosu yapılabilir (Tablo 4). Tabloda, yerel örüntülerin analizinden başlayarak katılımcı tasarım süreçlerinin başlatılması, sosyal altyapı araçlarının belirlenmesi, mimari çözümlerin geliştirilmesi, pilot proje uygulamaları, geri bildirim süreci ve yapı ömrüne kadar tüm adımlar dikkate alınmıştır. Her adımın, mekânsallık dinamikleri ve kamusal alan ile nasıl optimize edilebileceği ve sosyal altyapı araçlarının işlevselliğindeki etkileri gösterilmektedir.

Tablo 4'teki analizler, kamusal alanın canlılığını merkezine alan ve temel amacı katılım olan bir tasarım sürecinde mekânsallığın ölçülebilir dinamikleriyle, yerel ölçekte belirlenen işlevlerin nasıl sosyal altyapı araçlarına dönüştürülebileceğini göstermektedir. Bu süreçte, katılımcı tasarımın mekânsallık dinamikleri ve kamusal alan ile olan ilişkisi kapsamlı şekilde ele alınarak daha etkili ve sürdürülebilir mekânsal çözümler geliştirilebilir.

Mimari tasarım ve uygulamalarda, katılımın, mekânların planlanması, tasarımı, uygulaması ve yapı ömrüne amaç olması temel gerekliliktir. Aksi takdirde, mekânsallık dinamiklerini dikkate alarak kamusal alanın canlılığını hedeflemek mümkün olmaz. Sosyal altyapı rolünün sürdürülebilirliği için mekânda yer alacak işlevler kapsamında da katılım amaç olabilmelidir. Sosyal altyapı tasarım süreçlerinin her adımında, canlı bir kamusal alan hedefleyen ve mekânsallık dinamiklerini güçlendiren normlarla geliştirilen fikirler dikkate alınmalıdır.

Tablo 4, katılımcı tasarım süreçlerinin aşamalarını ve bu aşamaların mekânsallık dinamikleri ve kamusal alan ile ilişkisini göstermektedir. Bu süreçler, sosyal altyapı araçlarının etkili ve sürdürülebilir kullanımını destekler. Tablo 4'te yer alan etaplar, yerel örüntülerde yerele özgü bulgularla farklılaşabilir; çeşitli aşamalarla genişletilmesi, detaylandırılması ve çeşitlendirilmesi gerekir. Yerel örüntülerin analizi ve topluluk katılımı, sosyal altyapı araçlarına yönelik çeşitli farklı niteliksel bulguların tespitini sağlar. Katılımcı tasarım, toplulukların

Tablo 4. Katılımcı tasarım yaklaşımları ve etapları: mekânsallık dinamikleri, kamusal alan ve sosyal altyapı ilişkisi

Katılımcı tasarım etapları	Mekânsallık ilişkisi (sosyal sermaye, yer duygusu, kolektif bellek)	Kamusal alan ile ilişkisi	Sosyal altyapı ile ilişkisi
Yerel örüntülerin analizi	Mekânsallık dinamiklerinin görünürlüğü	Sosyal etkileşimin artması, Kamusal alanın etkin kullanımı	Sosyal altyapı olacak mekânsal araçlarla işlevlerin belirlenmesi
Katılımcı tasarım sürecinin başlatılması	Sosyal etkileşim, mekânsallık dinamiklerinin canlanması	Kamusal alanın canlanması	Yerel dinamiklere uygun sosyal altyapı tasarımı
Sosyal altyapı araçlarının belirlenmesi	Mekânsallık dinamiklerinin sentezi	Kamusal alanın aktif işleyişi	Sosyal altyapının fonksiyonları ve dağılımı
Mimari çözümlerin geliştirilmesi	Sosyal etkileşim, mekânsallık dinamiklerinin değerlendirilmesi	Tasarımda kamu yararının esas alınması	Katılımın amaç olduğu çözümler
Pilot proje uygulamaları	Sosyal etkileşimin artması, mekânsallık dinamiklerin güçlenmesi	Kamusal alanın aktif işleyişi	Sakinlerin ihtiyaçlarına uygun projeler
Geri bildirim ve revizyon süreci	Sürdürülebilirlik amacıyla katılımımda süreklilik	Katılımla sağlanan revizyonlar ve kamusal alanın sürekliliği	Sosyal altyapıda proje verimliliğinin artırılması
Yapı yaşam ömrü süresince katılımcı değerlendirme	Sosyal etkileşimin ve mekânsallığın güçlenmesi	Canlı kamusal alanın sürekliliği	Sosyal altyapının sürdürülebilirliği

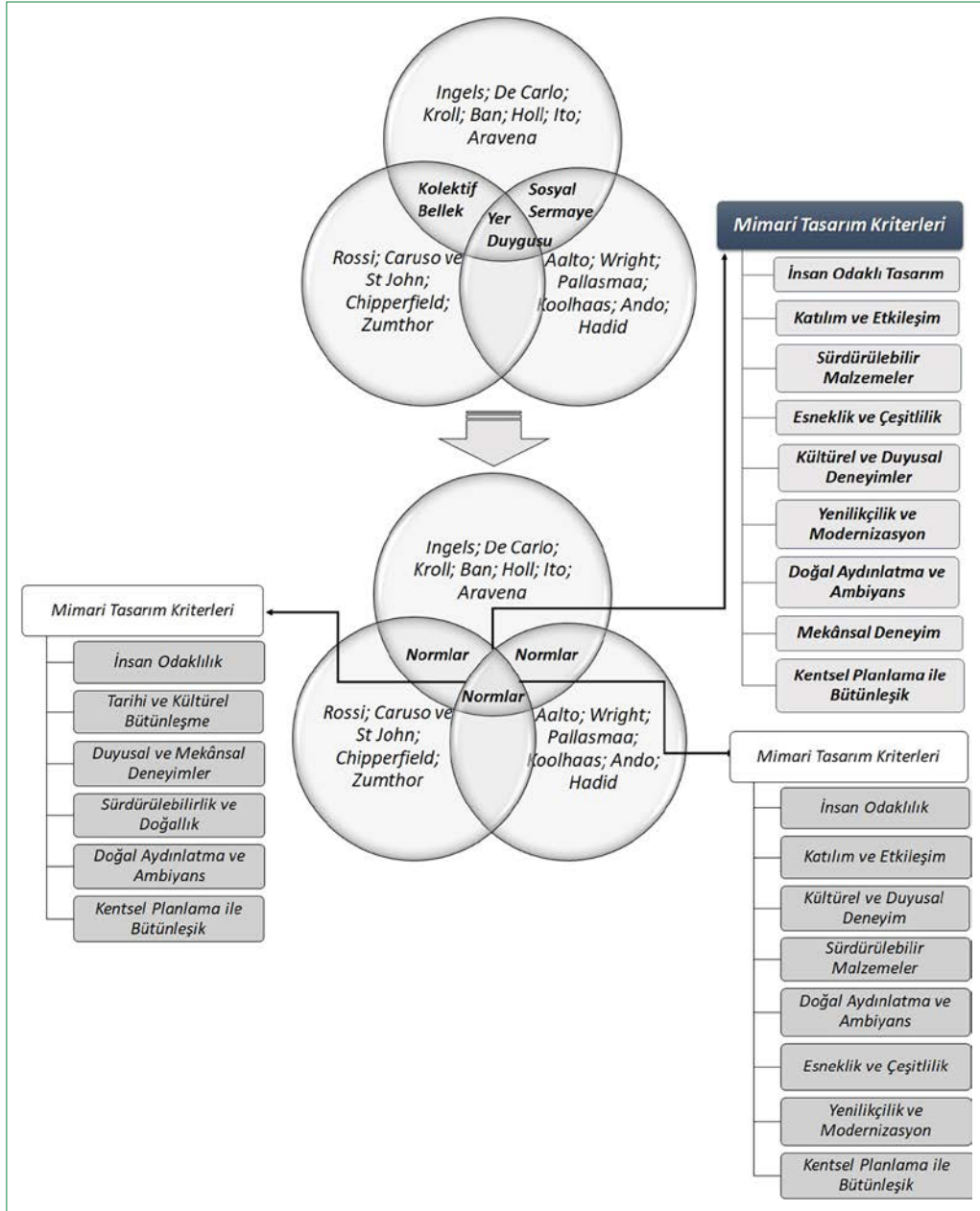
Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. (Yararlanılan kaynaklar: Acedo vd., 2017; Acock vd., 2017; Alexander, 2021; Arnstein, 1969; Bødker, 1996; Brown ve Chin, 2013; Bunschoten vd., 2015; Forester, 1989; Fraser, 1990; Frauenberger, 2015; Friedmann, 1987, 2011; Gehl, 2011; Halbwachs, 2016, 2018; Harvey, 1919a, 1919b; Heathcott, 2013; Jacobs, 2009; Jasanoff, 2015; Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019, 2021, 2022; Lynch, 1960; Massey, 2005; Nora, 1989, 2006; Oldenburg, 1989; Pallasmaa, 2005, 2016; Putnam, 2000; Relph, 1976; Rouwette vd., 2011; Sanders ve Stappers, 2008; Sandercock, 1998; Sanoff, 2000; Schneekloth ve Shibley, 1995; Sennett, 1990; Stevens, 2017; Talen, 2002; Tuan, 1977; Uysal ve Güngör, 2017; Vines vd., 2013; Wallerstein ve Duran, 2017; Whyte, 1980).

sosyal altyapı ihtiyaçlarının toplumsal dayanıklılığı arttıran biçimde karşılanmasını sağlayarak yerel dinamiklere uygun yenilikçi mekânsal araçların geliştirilmesini sağlar.

Katılımcı tasarım süreçlerinin mimari ölçek ile bütünleşik olarak planlanması önemlidir. Bunun için mimari ölçekte sosyal altyapı araçlarının tasarlanmasında ele alınması gereken normların da tartışılması gereklidir. Modern mimarlığın işlevselcilik kökenli normlarından farklı olarak, mekânsallığın dinamiklerini (sosyal sermaye, yer duygusu, kolektif bellek) güçlendirmeyi hedefleyen normları tasarımda dikkate alarak kriterleri belirlemek gereklidir. Mimari tasarımın ancak bu yaklaşımla kentsel planlamada ele alınacak benzer normlarla uyumlu çalışabileceği düşünülmelidir. Bu doğrultuda, mekânsallık dinamikleriyle örtüşen normları ele alan mimari fenomenolojik yaklaşımlar, tasarım sürecinde ele alınacak kriterlere yönelik önemli veriler sağlar. Fenomenolojik yaklaşımlar, mekânın kullanıcı deneyimleri ve duygusal bağlar üzerinden nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olur ve insan odaklı tasarım kriterleri geliştirilmesine olanak tanır. Fenomenolojik yaklaşımlar, mekânsal deneyimin bireylerin duygusal ve algısal süreçleri üzerinden şekillendiğini ileri sürer (Norberg-Schulz, 1979; Pallasmaa, 2005). Bu çalışmada ise fenomenolojik yaklaşımlar sosyal altyapı araçlarıyla genişletilmiş ve bu araçların bireyler arası etkileşimleri, sosyal sermaye

birikimini, kolektif belleği ve yer duygusunu nasıl etkilediği üzerine odaklanılmıştır. Örneğin, bir kütüphane veya park gibi sosyal altyapı araçlarının mekânsal deneyimi zenginleştirerek, mekânın birey üzerindeki duygusal ve toplumsal etkilerini nasıl şekillendirdiği fenomenolojik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, sosyal altyapı araçlarının mekânsallık dinamikleriyle nasıl bütünleştiği ve kamusal alanların canlılığını artırmadaki potansiyeli, mimari tasarım kriterlerinin önemli bir parçası olarak kabul edilmiştir. Şekil 2'de görüldüğü üzere, 18 mimarın projelerinde fenomenolojik yaklaşımlar tespit edilirken, mekânsal algı, kullanıcı deneyimi ve mekânın duygusal ve duygusal algıya dayalı nitelikleri incelenmiştir. Bu mimarların projelerinde, mekânsal deneyimin birey üzerindeki etkisini temel alan tasarım stratejileri, fenomenolojik bir yaklaşımın parçası olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte, mekânsallık dinamikleriyle bütünleşen normlar analiz edilmiş ve tasarım kriterleri bu yaklaşımlar çerçevesinde belirlenmiştir. Mekânsallıkla bağı olan mimarların projelerinde ortaya çıkan normlar, sosyal altyapı araçlarının tasarımında dikkate alınması gereken önemli kaynaklar olarak değerlendirilebilir.

Şekil 2, 18 mimarın proje tasarımlarındaki fenomenolojik yaklaşımlarını özetlemektedir. Bu şekil, mekânsallık dinamiklerini güçlendiren tasarım kriterlerini görsel olarak sunmaktadır. Demokratik yaşamın kamusal alanın sürdürülebilirliğine

Şekil 2. Mekânsallık dinamiklerini güçlendiren mimari tasarım kriterleri.

Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur. (Yararlanılan kaynaklar: Aalto, 1986a, 1986b; Ando, 2000; Aravena, 2016a, 2016b; Ban, 2001a, 2001b, 2021; Caruso St John Architects, 2012; Chipperfield, 2010; De Carlo, 2005; Hadid, 2004; Holl, 1996a, 1996b, 1999; Ingels, 2009; Ito, 2002; Koolhaas, 1995; Kroll, 2022; Moneo, 1996; Pallasmaa, 2005, 2016; Rossi, 1984; Shirazi, 2021; Wright, 1954; Zumthor, 2006).

dayandığı göz önüne alındığında, mimarlık disiplininin kentsel planlama ile bütünleşik sosyal altyapı araçlarına odaklanması kritik bir gerekliliktir. Fenomenolojik yaklaşımlardan ortaya çıkan mimari normların tartışılması ve kriterlerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Şekil 2’de özetlenmeye çalışıldığı üzere, 18 mimarın proje tasarımları ile fenomenolojik yaklaşımlarında öne çıkan ve mekânsallık dinamikleri bağlamında kamusal alanı canlandırma potansiyeli taşıyan normlar araştırılmıştır. Bu araştırma kapsamında mimarların projele-

ri, görüş yazıları ve mimarlık tanımları incelenmiştir. Dikkat çeken bulgulardan biri, bu mimarların üç gruba ayrılabilir olmasıdır: kolektif bellek ve yer duygusunu temel norm olarak ele alanlar; yer duygusu ve sosyal sermayeyi temel norm olarak ele alanlar ve sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleği tasarım yaklaşımı olarak ele alanlar. Tümünde mekânsallık bağlamında bütünleştirilebilen normları dikkate aldığımızda, aşağıda belirtilen mimari tasarım kriterlerinin tanımlanması mümkün olabilmektedir:

1. **İnsan Odaklı Tasarım:** Kullanıcı deneyimini merkeze alan tasarımlar, mekânların kullanışlı ve erişilebilir olmasını sağlar. Katılımı artırarak, kullanıcıların mekânla etkileşimlerini ve etkinliklerini artırır; böylece kamusal alanın canlılığına katkıda bulunur.
2. **Sosyal Etkileşim ve Katılım:** Topluluk etkileşimlerini teşvik eden mekânlar, sosyal bağları ve kolektif belleği güçlendirir. Deneyim birikimi yer duygusunu, eleştirel düşünceler sosyal sermayeyi zenginleştirir; böylece kamusal alan canlanır.
3. **Sürdürülebilir Malzemeler:** Yerel ve doğal malzemeler, estetik ve çevresel faydalar sağlayarak mekânların özgünlüğünü, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleği güçlendirir. Bu malzemeler, kullanıcıların mekânla etkileşimlerini artırır ve çevresel sürdürülebilirliği sağlar. Böylelikle kamu yararı bilincini de güçlendirir.
4. **Esneklik ve Çeşitlilik:** Adaptasyon gösteren mekânlar, katılımcı tasarımla ele alındıklarında farklılıkların bir arada üretimini ve kamusal alanın sürdürülebilirliğini artırır. Kamu yararı bilincini ve kamusal özne bilincini geliştirir.
5. **Kültürel ve Duyusal Deneyimler:** Tasarımların kültürel bağları güçlendirmesi ve duysal deneyimler sunması yer duygusu ve kolektif belleği zenginleştirir. Bu deneyimler, kullanıcıların mekânla etkileşimlerini ve bağlılıklarını artırır.
6. **Yenilikçilik ve Modernizasyon:** Deneyimleri artırır, sosyal bağları güçlendirir ve bireylerin etkileşimde bulunmasını teşvik eder. Katılımcı tasarımlar, yenilikçi fikirlerin ve eleştirel görüşlerin birlikteliğini sağlar ve kamusal alanı canlandırır.
7. **Doğal Aydınlatma ve Ambiyans:**^{7,8} Doğal ışığın etkili kullanımı, mekânsal deneyimi zenginleştirir. Gün ışığının mekânlara yayılarak doğal bir aydınlatma sağlaması, kullanıcıların mekânda daha rahat ve huzurlu hissetmelerini sağlar Ambiyans, psikolojik ve sosyo-psikolojik faydaları vurgular, doğal aydınlatma önemli bir rol oynar.
8. **Mekânsal Deneyim:** Zenginleştirilmiş mekânsal deneyimler, kullanıcıların mekâna bağlılığını ve kamu yararına yönelik sorumluluklarını artırır. Yer duygusu ve kolektif belleği güçlendirir.
9. **Kentsel Planlama ile Bütünleşik Tasarım:** Kamusal alanın sürdürülebilirliği, kentsel planlama ile bütünleşik projelerle mümkündür. Mekânsallık dinamiklerinin yerel ölçekte etkin olması gereklidir; mimari ölçek yeterli değildir. Yerel sosyal altyapı araçlarının bütünsel ilişkisinin planlanması gerekir.

Bu kriterlerin, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleği destekleyen mekân tasarımları için kritik bir rol oynadığı kuramsal olarak anlaşılabilir. Mimarların fenomenolojik yaklaşımları ve projelerinin analiz edilmesiyle elde edilen normların, mekânsallık dinamikleriyle olan kuramsal ilişkilerinin karşılaştırılması ve eşleştirilmesi sonucunda belirlenmişlerdir. Şekil 2'de yer alan mimarların ilgili kaynaklarından elde edilen verilerle bütünleşik olarak dikkate alınan kriterlerdir.

Mimarlık pratiğinde bu kriterlerin bütüncül bir şekilde benimsenmesi, mekânsallık dinamiklerinin etkilerini güçlendirerek daha sürdürülebilir, işlevsel ve kamusal alanı canlandıran mekânlar oluşturulmasında önemli bir rol oynayabilir. Şekil 2'de yer alan kriterlerin belirlenmesindeki yaklaşımı özetlemek için Tablo 5'de, bu mimarlar arasından mekânsallık dinamiklerinin her üçünü de (sosyal sermaye, yer duygusu, kolektif bellek) önemseyerek mekânsallık ile güçlü kuramsal bağlar kurabilen beş mimarın örnek projelerinde, fenomenolojileri bağlamındaki normlar üzerinden mimari kriterlerin nasıl oluşturulabildiği örneklenmiştir.

Tablo 5, mimarların fenomenolojik yaklaşımlarının ve mimari tasarım normlarının sosyal altyapı araçları ile olan ilişkilerini ortaya koymaktadır. Mimarların örnek projelerinde yer alan tasarım kriterleri, mekânsallık dinamiklerinin (sosyal sermaye, yer duygusu, kolektif bellek) güçlendirilmesi bağlamında mimarların mimari fenomenolojik normları kapsamında dikkate alınmış olan kriterlerdir. Şekil 2'de görüldüğü gibi, farklı mimarların fenomenolojik yaklaşımları belirli mimari tasarım kriterlerinde birleşir. Bu mimari tasarım kriterlerinin bütüncül olarak ele alınması, sosyal altyapı araçlarının etkili kullanımı ve mekânsal dinamiklerin sürdürülebilirliği açısından verimli sonuçlar sunabilir. Tablo 5, bu kriterlerin kuramsal bir düzlemde mimarların projelerinden nasıl belirlendiğini özetlemektedir.

Farklı mimarların bakış açıları, sosyal altyapı araçlarının etkin ve sürdürülebilir kullanımı için çeşitli yaklaşımlar sunar. Mimari tasarım kriterlerinin doğru belirlenmesi ve uygulanması, kamusal alanın canlılığını ve sosyal altyapının sürdürülebilirliğini sağlamak için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda geliştirilecek ve detaylandırılacak kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır. Şekil 2'de bütünleştirilerek oluşturulan ve Tablo 5'de bulgulanma yöntemi özetlenen kriterler, mekânsallık bağlamında canlı kamusal amaçlayan mimari tasarım normlarının belirlenmesi için örnek bir yaklaşım biçimidir.

Bu yaklaşıma dayanarak belirlenmiş mimari tasarım kriterlerinin sosyal altyapı araçlarıyla olan kuramsal ilişkisi de ayrıca incelenmiştir. Bu amaçla, öncelikle mimari kriterlerin mekânsallık dinamikleri (sosyal sermaye, yer duygusu ve ko-

⁷ Sosyal altyapının kalitesi, bir bölgenin sosyal bağlarını ve topluluk dayanışmasını doğrudan etkiler. Kentsel mekânların ambiyansı, toplulukların bir araya gelme ve etkileşimde bulunma kapasitesini artırır (Ghisleni, 2022; Klinsenber, 2018).

⁸ Böhme, ambiyansı "mimari nesnenin empati ortamı" olarak tanımlar ve bunu form, oran, malzeme, ışık, gölge, sıcaklık ve sesin duysal ve duygusal etkilerinin bir kombinasyonu olarak açıklar (Böhme, 2001; 2013).

Tablo 5. Fenomenolojik yaklaşımlar ve mimari tasarım kriterleri arasında kurulan kuramsal ilişkiler

Mimar	Fenomenolojik yaklaşımda öne çıkan normlar	Mimari tasarım örnekleri	Mekânsallık dinamikleriyle kuramsal ilişki	Potansiyel kamusal alan oluşumları	İlişkili tasarım kriterleri
Bjarke Ingels	Sosyal sürdürülebilirlik ve yenilikçi tasarımlar	Superkilen Park (Kopenhag)	✓	✓	A
Giancarlo De Carlo	Demokratik katılım ve birlikte üretim	Urbino Üniversitesi (İtalya)	✓	✓	A
Lucien Kroll	Esneklik, çeşitlilik ve katılım	Maison Médicale (Brüksel)	✓	✓	A
Shigeru Ban	Doğal malzemeler, esneklik ve kamu yararı	Kâğıt Katedral (Christchurch)	✓	✓	A
Steven Holl	Duyusal deneyimler ve mekânsal deneyimler	Kiasma Çağdaş Sanat Müzesi (Helsinki)	✓	✓	A
Toyo Ito	Dinamik tasarımlar ve katılımcı odaklılık	Sendai Mediatheque (Japonya)	✓	✓	A
Alejandro Aravena	Sosyal katılım ve esnek tasarım	Quinta Monroy Konutları (Şili)	✓	✓	A

Projeler ve normlarda bulgulanmıştır. (A: İnsan odaklı tasarım, sosyal etkileşim ve katılım, sürdürülebilir malzemeler, esneklik ve çeşitlilik, kültürel ve duysal deneyimler, yenilikçilik ve modernizasyon, doğal aydınlatma, mekânsal deneyim, kentsel planlama ile bütünlük tasarımı). Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. (Yararlanılan kaynaklar: Aravena, 2016a, 2016b; ArchDaily, 2023a, 2023b, 2023c, 2023d, 2023e, 23023f, 2023g; Ban, 2001a, 2001b, 2021; De Carlo, 2005; Getty Foundation, 2023; Holl, 1996a, 1996b, 1999; Ingels, 2009; Ito, 2002; Pallasmaa, 2005, 2016).

lektif bellek) ile kuramsal ilişkileri irdelenmiştir. Ayrıca, incelenen mimarların fenomenolojik yaklaşımlarında mekânsallığı ve kamusal alanı öne çıkaran normlar belirlenmiş ve bu normlar bağlamında tasarım kriterlerinin sosyal altyapıyı nasıl etkilediği analiz edilmiştir. Bu araştırma yaklaşımı, Tablo 6 ile özetlenmiş ve görselleştirilmiştir.

Tablo 6, mimari tasarım kriterlerinin, sosyal altyapı araçlarının yapılandırılmasında mekânsallık bağlamında kamusal alanı canlandıran normlarla nasıl ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu tablo, sosyal altyapı araçlarının (topluluk merkezleri, kültür ve sanat mekânları, eğitim ve spor yapıları) belirli mimari tasarım kriterleri çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceğini ve bu kriterlerin kuramsal ve pratik düzeyde nasıl uygulanabileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, mimarların fenomenolojik yaklaşımlarının sosyal altyapı araçlarının tasarımlarında belirleyici etkileri olduğu açıktır. Bu yaklaşımlar, sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek gibi mekânsal dinamiklerin etkilerini güçlendiren tasarım normları ile somutlaştırılabilir. Sosyal altyapı araçlarının yapılandırılmasında bu normların temel alındığı mimari tasarım kriterlerinin tartışılması ve uygulanması, kamusal alanın canlılığı ve sürdürülebilirliği açısından etkili sonuçlar sağlayabilir. Bu perspektif, mimarlık disiplininin demokrasi ile keşittiği noktaları da içerir.

Mimari tasarım süreçlerinde yapı ömrüne kadar uzanan bu yaklaşım, mekânların fiziksel, toplumsal ve kültürel bağlam-

da sürdürülebilir ve işlevsel olmasını sağlar. Bu perspektifte belirlenen mimari normlar, mekânsallığı merkeze alarak ve kentsel planlama araçlarıyla uyumlu bir şekilde kamusal alan normlarını güçlendiren mekânsal araçların yerel örneklere kazandırılmasını destekler. Böylece, demokrasinin sürdürülebilirliğinde önemli bir rol oynayabilir.

5. Sonuç

Bu çalışma, mekânsallık dinamikleri (sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek) ile kamusal alan arasındaki ilişkileri kuramsal bir çerçevede ele alarak, bu dinamiklerin sosyal altyapı araçlarıyla nasıl güçlendirilebileceğini incelemektedir. Ayrıca, fenomenolojik yaklaşımların mekânsal deneyimi nasıl genişletebileceği ve sosyal sermaye, yer duygusu ile kolektif belleği nasıl pekiştirebileceği gösterilmiştir. Bu bağlamda, mekânsallık kavramı, kamusal alanı canlandırabilecek sosyal altyapı araçlarının etkisini tartışmak için önemli bir temel sunmaktadır. Sosyal altyapı araçları, kamusal alanın canlılığını artırma potansiyeline sahip nitelikler taşıyabilir ve mekânsallık, bu araçların etkinliğini ölçmede kritik bir önem arz etmektedir (Şekil 3).

Bu çalışma, sosyal altyapı araçlarının kentsel planlama ve mimari tasarım süreçlerinde kamusal alanı canlandırabilecek mekânsal araçlar olarak nasıl kullanılabilirliğini tartışmaktadır. Bu yaklaşımlar, sosyal altyapı araçlarının mekânsallık dinamikleriyle nasıl bütünleştiği ve kamusal alanların canlılığını artırmadaki potansiyeli açısından yeni bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevenin, mimari ölçekte fenomenolojik

Tablo 6. Sosyal altyapı araçları ile mimari tasarım kriterlerinin kuramsal ve pratik ilişkileri

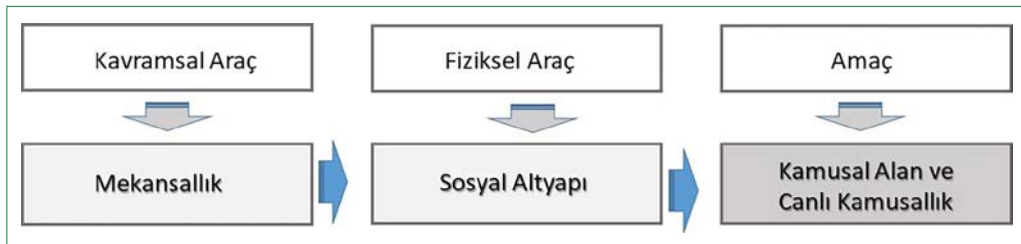
Mimari tasarım kriterleri	Mekânsallık (sosyal sermaye, yer duygusu, kolektif bellek)	Fenomenolojik yaklaşım ve mimari tasarım normları	Sosyal altyapı araçlarında mekânsal tasarım yaklaşımlarına örnekler (topluluk merkezleri, kültür ve sanat mekânları, eğitim ve spor yapılar)
1 İnsan odaklı tasarım	✓	Katılımı merkeze alan, kamu yararına, sosyal adalete odaklanan tasarımlar	Katılımı, kamu yararını, kullanıcı ihtiyaçlarını, erişebilirliği, çeşitliliği dikkate alır
2 Sosyal etkileşim ve katılım	✓	Topluluk etkileşimlerini teşvik eden kamusal alanı canlandıran yaklaşımlar	Sosyal etkileşim ve paylaşımı artıran, kamusal alanı canlandıran mekânları hedefler
3 Sürdürülebilir malzemeler	✓	Sürdürülebilir malzemelerin sosyal boyuttaki faydalarına da odaklanması	Toplumsal dayanıklılığı, kamusal bilinci ve kamu yararını odağına alır
4 Esneklik ve çeşitlilik	✓	Katılımı arttıran kamu yararına odaklanan dönüştürülebilir tasarımlar	Katılımı, arttıran, kamusal alanı canlandıran, kamu yararını ortaya çıkaran mekânlara odaklanır
5 Kültürel ve duysal deneyimler	✓	Tarihi ve kültürel değerlere sahip mekânlarla deneyim aktarımları	Kültürel bağları güçlendiren ve kolektif belleği zenginleştiren deneyim birikimleri ve aktarımlarını zenginleştiren mekânlar
6 Yenilikçilik ve modernizasyon	✓	Yenilikçi ve modern fikirlerin, çeşitliliği arttırması ve sosyal etkileşimde katılımı teşvik etmesi	Yenilikçi fikirlerin birlikteliğini, çeşitliliği, kamusal bilincini gelişimini odağına alır
7 Doğal aydınlatma ve ambiyans	✓	Doğal ışığın etkili kullanımıyla mekânsal deneyimlerin ve sosyal etkileşimin sürdürülebilirliğini desteklemek	Doğal ışıkla sağlanabilen psiko-sosyal etkilerle kamusal alanı canlandırmayı hedefler
8 Mekânsal deneyim	✓	Mekânsal deneyimlerin zenginleştirilmesi, mekâna bağlılık duygusunun gelişmesi	Mekânsal deneyimleri arttırmayı hedefler
9 Kentsel planlamayla bütünleşik tasarım	✓	Kentsel planlama ile bütünleşik, tasarımla kamusal alanın sürdürülebilirliği	Yerel ölçekte kamusal alanın canlılığını hedefler

Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur. (Yararlanılan kaynaklar: Ban, 2001a, 2001b, 2021; Brown ve Chin, 2013; Friedmann, 1987, 2011; Gehl, 2011; Hadid, 2004; Harvey, 2019a; Holl, 1996a, 1999; Ingels, 2009; Kroll, 2018, 2022; Koolhaas, 1995; Lynch, 1960; Pallasmaa, 2005, 2016; Rossi, 1984; Sanders ve Stappers, 2008; Whyte, 1980; Zumthor, 2006).

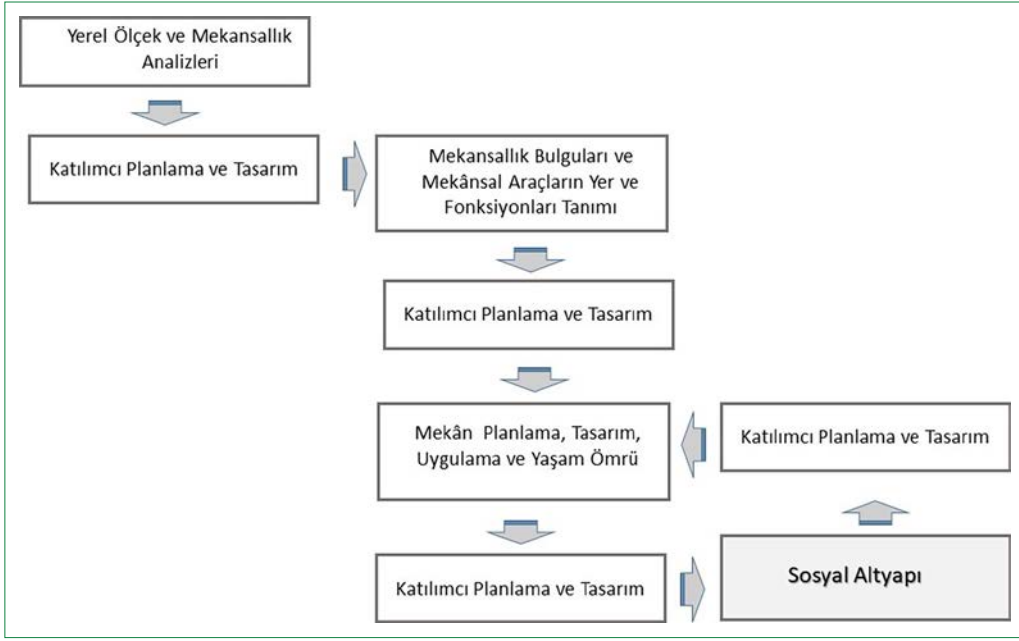
yaklaşımlarla birleştirilmesi, tasarım normlarının yapılandırılmasına önemli katkılar sağlayabilir ve mevcut literatüre değerli bir katkı sunabilir. Mekânsallık dinamiklerinin dikkate alınması, sosyal altyapının kamusal alanı canlandırma potansiyeli taşıyan yeni mekânsal araçların geliştirilmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Mimari fenomenoloji ise sürecin merkezinde yer alarak,

mekânın kullanıcı deneyimleri ve toplumsal etkileşimler yoluyla nasıl şekillendiğini incelemekte ve tasarım stratejilerinin insan odaklı bir yaklaşımla geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

Sosyal altyapı araçları, kütüphaneler, parklar, spor merkezleri ve topluluk merkezleri gibi kamusal mekânlar aracılığıyla sos-

Şekil 3. Mekânsallık ve sosyal altyapı araçları arasındaki kuramsal bağlantı.

Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4. Katılımcı planlama ve tasarım yaklaşımları ile sosyal altyapı araçlarının etkileşimi.

Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

yal sermaye, yer duygusu ve kolektif belleği destekleyebilir. Bu mekânlar, insanların etkileşimde bulunmasına olanak tanıyarak toplumsal bağları güçlendirir ve kamusal alanın canlılığını artırmada etkili olabilir. Literatürde, sosyal altyapının toplumsal dayanıklılığı ve topluluk bağlarını güçlendirmedeki önemine dair teorik yaklaşımlar mevcuttur (Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2021).

Katılımcı tasarımın her zaman toplumun tüm kesimlerini eşit şekilde temsil edemeyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır; uygulamanın bağlamı ve içeriği, bazı toplumsal grupların süreçten dışlanmasına veya temsil dengesinin bozulmasına neden olabilir. Bu makale, mekânsallık dinamiklerinin (sosyal sermaye, yer duygusu ve kolektif bellek) katılımcı yöntemlerle birlikte ele alınmasının, sosyal altyapı araçlarının toplulukların ihtiyaçlarına ve yerel dinamiklere göre şekillendirilmesi yoluyla kapsayıcı bir katılımçılık sağlamada kritik bir rol oynadığını kuramsal olarak ortaya koymaktadır. Katılımın geniş kapsamlı ve kapsayıcı olmasının, bu süreçlerin başarısıyla doğrudan ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle, sosyal altyapı araçlarının kamusal alanı canlandırma potansiyelinin hayata geçirilebilmesi için yerel bilgi birikimi ve mekânsallık dinamiklerinin derinlemesine incelenmesi gerekmektedir; bu yaklaşım, makalenin temel yaklaşımları arasında yer almaktadır.

Makale, katılımçılığın sosyal altyapı planlama ve tasarımlarında bir araç değil, temel amaçlardan biri olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımla, kullanıcıların doğrudan katılımını teşvik eden ve sosyal sermaye, yer duygusu ile kolektif belleği destekleyen normlarla uyumlu mekânlar yaratmak mümkün olabilir. Makale, toplulukların ihtiyaç ve beklentilerini projele-

re doğrudan yansıtan, yerel dinamiklere uygun mekânsal araçların geliştirilmesine yönelik bir katılımçılık anlayışını mimari ölçekte ele almaktadır. Mimarlık ölçeğinde de katılımın sadece bir araç değil, yapı ömrü boyunca devam etmesi gereken bir amaç olduğu savunulmaktadır (Şekil 4).

Bu çalışmada, mekânsallık ile teorik bağlantıları olan çeşitli mimarların fenomenolojik yaklaşımları incelenmiştir. Ingels, De Carlo, Kroll, Ban, Holl, Ito ve Aravena gibi mimarların tercih edilmesi, onların sürdürülebilir sosyal dinamiklerle olan güçlü bağlantıları ve tasarımlarında kamusallığa yönelik yaptıkları katkılardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, sosyal altyapı araçları ile mekânsallık arasındaki bu yeni kuramsal bağlam, mimarlık ve kentsel planlama çalışmalarında fenomenolojik yaklaşımların nasıl yeniden değerlendirilebileceğine dair önemli bir perspektif sunmaktadır. Bu mimarların fenomenolojilerinde ele aldıkları normlar, mekânsallık dinamiklerini güçlendiren mimari tasarım kriterlerinin belirlenmesine önemli katkılar sağlar. Mimari tasarım yaklaşımlarında mekânsallık dinamiklerinin ölçülebilirliğine katkı sağlayan mimari tasarım kriterlerinin bütünlük kullanılması, mekânsallığın kamusal alan ile olan ilişkisi bağlamında mimari mekânların kamusal alanı canlandırma potansiyellerini artırabilir. Makale kuramsal olarak bunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, sosyal altyapı araçlarının kentsel planlama ile entegre bir şekilde geliştirilmesi zorunludur. Mimari ölçek, kamusal alanın canlılığını ve sürdürülebilirliğini artırmada tek başına yeterli olamaz. Bu çalışma, mimarlık ve kentsel planlama disiplinlerindeki bütünlük yaklaşımlar aracılığıyla mekânsallığı ve buna bağlı olarak kamusal alanı canlandıran normları merke-

zine alan bir sosyal altyapı tanımının, daha demokratik ve sürdürülebilir bir toplumsal yaşam için yeni mekânsal araçların geliştirilmesindeki önemini kuramsal olarak ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda birkaç öneri sunulabilir. İlk olarak, katılımcı tasarım yaklaşımlarının yaygınlaştırılması teşvik edilmeli; bu süreçler, mekânsallık dinamiklerini destekleyen mekânların yaratılmasına ve mevcut uygulamaların daha geniş bir ölçekte benimsenmesine olanak tanır. İkinci olarak, yerel bilgi ve deneyimlerin mekânsal tasarım süreçlerine entegrasyonu artırılmalı, böylece yerel halkın ve paydaşların aktif katılımıyla toplulukların ihtiyaçlarına daha uygun çözümler geliştirilebilir. Ayrıca, mimarlık ve kentsel planlama disiplinlerinde eğitim gören öğrenciler için sosyal altyapı ve katılımcı tasarım yaklaşımlarına dair farkındalık programları düzenlenmeli; bu, gelecekteki tasarımcıların toplumsal dinamiklere duyarlı projeler üretmelerine katkı sağlayacaktır. Dördüncü olarak, sosyal altyapı araçlarının etkinliğini değerlendirmek için pilot projeler ve vaka çalışmaları gerçekleştirilerek, kuramsal yaklaşımların pratik uygulamaları ve sonuçları incelenmelidir. Pansare ve Salama'nın (2024) çalışmaları bu tür projeler için yol gösterici olabilir, zira görsel ve duygusal haritalama yoluyla kolektif hafızayı ve yer duygusunu güçlendiren kentsel mekânlar için stratejiler geliştirilmesini önermektedir. Farklı yerel örneklere yönelik yeni ve esnek yaklaşımlar geliştirilerek, görünür olmayan mekânsal araçlar ortaya çıkarılabilir ve bu işlevler, mekân tasarımlarında farklı kriterlerin belirlenmesine zemin hazırlayabilir. Son olarak, yerel ve ulusal düzeyde sosyal altyapı araçlarının ve katılımcı tasarım yaklaşımlarının kentsel planlama süreçlerinde kullanılmasını teşvik eden politika ve yönergeler geliştirilmelidir; bu, kamusal alanın canlılığını ve sürdürülebilirliğini artırmada önemli bir adım olacaktır.

Kaynaklar

- Aalto, A. (1986a). *Alvar Aalto: Between humanism and materialism*. The MIT Press.
- Aalto, A. (1986b). *Alvar Aalto in his own words*. Rizzoli International Publications, Inc.
- Acocck, A. C. ve StataCorp L. P. (2017). *A gentle introduction to Stata*. Stata Press.
- Acedo, A., Painho, M. ve Casteleyn, S. (2017). Place and city: Operationalizing sense of place and social capital in the urban context. *Transactions in GIS*, 21(3), 503-520. <https://doi.org/10.1111/tgis.12282>
- Alexander, C. (2021). *The Nature of order: An essay on the art of building and the nature of the universe*. Center for Environmental Structure.
- Ando, T. (2000). *Tadao Ando: Complete works*. Phaidon Press.
- Aravena, A. (2016a). *Elemental: Alejandro Aravena*. Phaidon Press.
- Aravena, A. (2016b). *Elemental: Incremental housing and participatory design manual*. Hatje Cantz.
- Aravot, I. ve Neuman, E. (Eds.). (2010). *Invitation to ArchiPhen: Some approaches and interpretations of phenomenology in architecture*. Zeta Books.
- ArchDaily. (2023a). Superkilen / Topotek 1 + BIG Architects + Superflex. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/276346/superkilen-topotek-1-big-architects-superflex>
- ArchDaily. (2023b). Giancarlo De Carlo / Moleskine. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/228266/giancarlo-de-carlo-moleskine>
- ArchDaily. (2023c). Maison Médicale / Lucien Kroll. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/252765/maison-medicale-lucien-kroll>
- ArchDaily. (2023d). Cardboard Cathedral / Shigeru Ban Architects. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/424156/cardboard-cathedral-shigeru-ban-architects>
- ArchDaily. (2023e). Kiasma Museum of Contemporary Art / Steven Holl Architects. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/153426/kiasma-museum-of-contemporary-art-steven-holl-architects>
- ArchDaily. (2023f). Sendai Mediatheque / Toyo Ito & Associates. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/200491/ad-classics-sendai-mediatheque-toyo-ito-associates>
- ArchDaily. (2023g). Quinta Monroy / ELEMENTAL. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/12854/quinta-monroy-elemental>
- Arendt, H. (2011). *İnsanlık durumu*. İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2017). *Devrim üzerine*. İletişim Yayınları.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Assmann, J. (2010). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.
- Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and western civilization: Functions, media, archives*. Cambridge University Press.
- Ban, S. (2001a). *Shigeru Ban: Paper in architecture*. Rizzoli.
- Ban, S. (2001b). *Paper architecture*. Princeton Architectural Press.
- Ban, S. (2021). *Works and projects*. Princeton Architectural Press.
- Borges, J. F. ve Takahashi, A. R. W. (2021). The uncomfortable lack of space and spatiality in strategy studies as social practice: A research agenda. *Organizações & Sociedade*, 28(97), 343-369. <https://doi.org/10.1590/1984-92302021v28n9705EN>
- Böhme, G. (2001). *Aisthmetik: Vorlesungen über Ästhetik als allgemeine Wahrnehmungslehre*. Wilhelm Fink Verlag.
- Böhme, G. (2013). *Atmosphere as the fundamental concept of a new aesthetics*. Routledge.
- Berktaş, F. (2012). *Dünyayı bugünde sevmek (Hannah Arendt'in politika anlayışı)*. Metis Yayınları.
- Bødker, S. (1996). Creating conditions for participation: Conflicts and resources in systems development. *Human-Computer Interaction*, 11(3), 215-236.

- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241-258). Greenwood.
- Brown, V. A. ve Chin, J. (2013). *Creating adaptive policies: A guide for policymaking in an uncertain world*. SAGE Publications.
- Bunschoten, R., Hoshino, T. ve Binet, H. (2015). *Urban flotsam: Stirring the city*. 010 Publishers.
- Caruso St John Architects. (2012). *Caruso St John: Almost everything*. Lars Müller Publishers.
- Chipperfield, D. (2010). *David Chipperfield Architects*. Hatje Cantz.
- De Carlo, G. (2005). *Architecture's public*. MIT Press.
- Elden, S. (2020). *Henri Lefebvre: A critical introduction*. Routledge.
- Erbaş, A. E. ve Bengü, D. (2018). Şehircilik ve kamusalılık ilişkisinde ekinsel üretimin (culturevaton) rolü ve etkisi. *Planlama Dergisi*, 28(2), 127-142.
- Firidin Özgür, E. ve Bengü, S. (2022). The impact of alternative theater stages on public spaces within the context of publicness in Kadıköy. *Planlama Dergisi*, 34(1), 114-131. <https://doi.org/10.14744/planlama.2021.60565>
- Forester, J. (1989). *Planning in the face of power*. University of California Press.
- Frasier, N. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text*, 25/26, 56-80. <https://doi.org/10.2307/466240>
- Frauenberger, C., Good, J., Fitzpatrick, G. ve Iversen, O. S. (2015). In pursuit of rigour and accountability in participatory design. *International Journal of Human-Computer Studies*, 74, 93-106. <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2014.09.004>
- Friedmann, J. (1987). *Planning in the public domain: From knowledge to action*. Princeton University Press.
- Friedmann, J. (2011). *Insurgencies: Essays in planning theory*. Routledge.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space*. Island Press.
- Getty Foundation. (2023). Giancarlo De Carlo "collegi" in urbino: Conservation plan. *Keeping It Modern Report Library*. https://www.getty.edu/foundation/initiatives/current/keeping_it_modern/report_library/urbino.html
- Ghisleni, C. (2022, 5 Temmuz). What is urban planning? *ArchDaily*. <https://www.archdaily.com/984049/what-is-urban-planning>
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.
- Habermas, J. (2014). *Kamusalığın yapısal dönüşümü*. İletişim Yayınları.
- Hadid, Z. (2004). *Zaha Hadid: Complete works*. Thames & Hudson.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*. Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif bellek*. Pinhan Yayıncılık.
- Harvey, D. (2006). *Umut mekânları*. Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, 53, 23-40.
- Harvey, D. (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso.
- Harvey, D. (2019a). *Sosyal adalet ve şehir*. Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2019b). *Postmodernliğin durumu*. Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2020). *Umut mekânları* (Z. Gambetti, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi: 2000)
- Heathcote, J. (2013). Performing community: Cultural projects and urban change in New York. *Urban Studies*, 50(5), 883-897.
- Healey, P. (2006). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Macmillan.
- Holl, S. (1996a). *Intertwining*. Princeton Architectural Press.
- Holl, S. (1996b). *Anchoring*. Princeton Architectural Press.
- Holl, S. (1999). *Parallax*. Princeton Architectural Press.
- Ingels, B. (2009). *Yes is more: An archicomic on architectural evolution*. Taschen.
- Ito, T. (2002). *Toyo Ito: Blurring architecture*. Princeton Architectural Press.
- Jacobs, J. (2009). *Büyük Amerikan şehirlerinin ölümü ve yaşamı*. Metis Yayınları.
- Jasanoff, S. (2015). *The ethics of invention: Technology and the human future*. W. W. Norton & Company.
- Jones, P. (2019). Participatory design and design for values. *Journal of Design Research*, 17(2), 124-137. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2019.1575090>
- Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people: How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. Crown.
- Koolhaas, R. (1995). *S,M,L,XL*. Monacelli Press.
- Kroll, L. (2018). Architecture as production from culture. Uluslararası Mimarlık Akademisi. <https://iaa-ngo.com/portfolio-posts/lucien-kroll/>
- Kroll, L. (2022). *Lucien Kroll: Buildings and projects*. Birkhäuser.
- Latham, A. ve Layton, J. (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*, 13, e12444. <https://doi.org/10.1111/gec3.12444>
- Latham, A. ve Layton, J. (2021). Social infrastructure and public life – notes on Finsbury Park, London. *Urban Geography*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.1934631>
- Latham, A. ve Layton, J. (2022). Social infrastructure: why it matters and how urban geographers might study it. *Urban Geography*, 43(5), 659-668. <https://doi.org/10.1080/02723638.2021.2003609>
- Layton, J. (2022). *Urban public sports facilities: The role of social infrastructure in community engagement* [Doctoral dissertation]. University College London.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. Sel Yayıncılık.
- Lowenthal, D. (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge University Press.
- Löw, M. (2008). The constitution of space: The simultaneity of effect and perception in the structuring of spaces. *European Journal of Social Theory*, 11(1), 25-49. <https://doi.org/10.1177/1368431007085286>
- Luck, R. (2007). Learning to talk to users in participatory design situations. *Design Studies*, 28(3), 217-242.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press.
- Massey, D. (2005). *For space*. SAGE Publications.
- Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception* (C. Smith, Trans.). Routledge & Kegan Paul. (Original work published in 1945)
- Merrifield, A. (2013). *Henri Lefebvre: A critical introduction*. Routledge.
- Miller, R. ve Johnson, D. (2021). An introduction to radical participatory design: Decolonising participatory design processes. *Journal of Urban Design*, 26(3), 203-219. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2021.1910092>
- Moneo, R. (1996). *Theoretical anxiety and design strategies in the work of eight contemporary architects*. MIT Press.
- Negt, O. ve Kluge, A. (1993). *Public sphere and experience: Toward an analysis of the bourgeois and proletarian public sphere*. University of Minnesota Press.
- Negt, O. ve Kluge, A. (2018). *Kamusalılık ve tecrübe*. Notabene.
- Nguyen, H. L. ve Akerkar, R. (2020). Modelling, measuring, and visualising community resilience: A systematic review. *Sustainability*, 12(19), 7896. <https://doi.org/10.3390/su12197896>
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, 26, 7-24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli.
- Oldenburg, R. (1989). *The great good place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. Paragon House.
- Pallasmaa, J. (2005). *The eyes of the skin: Architecture and the senses*. Wiley.
- Pallasmaa, J. (2016). *Tenin gözleri*. Yem Yayın.
- Pansare, P. ve Salama, A. M. (2024). Beyond the physical: The spatiality of inclusivity in urban public open space. In *IASTE 2024: The Dynamism of Tradition*. The International Association for the Study of Traditional Environments.

- Patel, S. S., Rogers, M. B., Amlôt, R. ve Rubin, G. J. (2017). What do we mean by 'community resilience'? A systematic literature review of how it is defined in the literature. *PLOS Currents Disasters*, 9. <https://doi.org/10.1371/currents.dis.db775aff25efc5ac4f0660ad9c9f7db2>
- Pitidis, V., Coaffee, J. ve Lima-Silva, F. (2024). Advancing equitable 'resilience imaginaries' in the Global South through dialogical participatory mapping: Experiences from informal communities in Brazil. *Cities*, 150, 105015. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105015>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
- Rossi, A. (1984). *The architecture of the city*. MIT Press.
- Rouwette, E. A. J. A., Vennix, J. A. M. ve Felling, A. J. A. (2011). On evaluating the performance of GSS: The value of models in project management. *Group Decision and Negotiation*, 21(6), 727-752.
- Sanders, E. B. N. ve Stappers, P. J. (2008). Co-creation and the new landscapes of design. *CoDesign*, 4(1), 5-18.
- Sanoff, H. (2000). *Community participation methods in design and planning*. Wiley.
- Sandercock, L. (1998). *Towards cosmopolis: Planning for multicultural cities*. Wiley.
- Sekera, J. (2014, July 9). Re-thinking the definition of "public goods". *Sociology Lens*. <http://rwer.wordpress.com/2014/07/09/re-thinking-the-definition-of-public-goods/>
- Sennett, R. (1990). *The conscience of the eye: The design and social life of cities*. Knopf.
- Scannell, L. ve Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>
- Schneekloth, L. H. ve Shibley, R. G. (1995). *Placemaking: The art and practice of building communities*. Wiley.
- Schmid, C. (2012). A teoria da produção do espaço de Henri Lefebvre: em direção a uma dialética tridimensional. *GEOUSP - Espaço e Tempo*, 16(3), 89-109. <https://doi.org/10.11606/issn.2179-0892.geousp.2012.74284>
- Simonsen, J. ve Robertson, T. (2013). *Routledge international handbook of participatory design*. Routledge.
- Shirazi, M. R. (2021). *Phenomenology in architecture and landscape: Life-worlds and atmospheres*. Routledge.
- Smith, J., Brown, L. ve Lee, K. (2020). Collaborative decision-making: Concepts, methods, and supporting information and communication technologies. *Policy and Society*, 38(1), 41-58. <https://academic.oup.com/policysociety/article/38/1/41/6403983>
- Soja, E. W. (2003). Writing the city spatially. *City*, 7(3), 269-280. <https://doi.org/10.1080/1360481032000157478>
- Soja, E. W. (2006). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Blackwell.
- Soja, E. W. (2010). *Seeking spatial justice*. University of Minnesota Press.
- Soja, E. W. (2014). *My Los Angeles: From urban restructuring to regional urbanization*. University of California Press.
- Soja, E. W. (2019). *Postmodern coğrafyalar: Eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi*. Sel Yayıncılık.
- Spinuzzi, C. (2005). The methodology of participatory design. *Technical Communication*, 52(2), 163-174.
- Srinivas, P. (2017, 2 Kasım). Welfare goods: Definition, meaning and examples. *Sociology Group*. <https://www.sociologygroup.com/welfare-goods-definition/>
- Stevens, Q. (2017). *The Ludic City: Exploring the potential of public spaces*. Routledge.
- Talen, E. (2002). *Urban design reclaimed: Tools, techniques, and strategies for planners*. APA Planners Press.
- Tekeli, İ. (2021). İzmir'de katılımcı planlama arayışları: İzmir-Deniz, İzmir-Tarih projeleri. G. Özaydın ve M. Akı (Eds.), *Mekân ve Yer içinde* (pp. 100-101). Yeni İnsan Yayınevi.
- Timur, T. (2017). *Habermas'ı okumak*. Yordam Kitap.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.
- Uysal, A. ve Güngör, Ş. (2017). Postyapısalcı ve ilişkisel coğrafyalarda bir tarz olarak temsil ötesi teori(ler). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 33, 83-93.
- Vines, J., Clarke, R., Wright, P., McCarthy, J. ve Olivier, P. (2013). Configuring participation: On how we involve people in design. In *CHI '13: Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 429-438).
- Wallerstein, N. ve Duran, B. (2017). *Community-based participatory research for health: Advancing social and health equity*. Wiley.
- Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces.
- Wright, F. L. (1954). *The Natural House*. Horizon Press.
- Zumthor, P. (2006). *Thinking architecture*. Birkhäuser.